

Una experiència urbana retrobada

Les comunitats jardí a Catalunya

Tesi Doctoral

JORDI FRANQUESA I SÀNCHEZ

Director de tesi

Joaquim Sabaté i Bel

Febrer de 2008

Departament d'Urbanisme i Ordenació del Territori

Universitat Politècnica de Catalunya

13

Ciutat Jardí (Mataró)

Habitatge Social

1945

Dades Tècniques	
Arquitecte	Eduard Ferrés i Puig
Promotor	Caja de Ahorros de Mataró
Nombre d'habitatges	170
Superfície mitja de parcel·la	330 m ²
Superfície mitja d'habitatge	97 m ²

Extensió	3,41 Ha
Densitat	49,85 habitatges/Ha

Comunitat Jardí - Atributs		
Atributs	Motivació Teòrica	■
Conceptuals	Idea de Comunitat	■
Atributs Projectuals	Projecte preconcebut	■
	Dimensió i límits	■
	Espais oberts	■
	Equipaments	-
	Tipologia	■

Dades qualitatives

1	Nivell d'Autosuficiència			
	Serveis	Inexistents		
	Espai Obert	Superfície de l'espai obert qualificat	348 m ²	
		Percentatge de l'espai obert qualificat	1,0 %	
Activitat econòmica	Inexistent			
2	Elements d'Identitat L'arquitectura; la geometria de traçat.			
3	Diversitat			
	Tipològica	■	■	
4	Entorn			
	Resposta vs relleu	■	■	
	Víncle amb l'entorn	■	■	
5	Mobilitat			
	Qualitat de la xarxa peatonal	■	■	
	Segregació viària	■	■	
	Control del trànsit de pas	■	■	
		ALT	MIG	BAIX

Contexte

Segons es recull de la memòria del projecte, la proposta data ja de 1926, quan la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Mataró compra els terrenys anomenats El Palau per a la construcció de cases barates, que s'acollirien a la llei del 10 de desembre de 1921 i al seu reglament del 8 de juliol de 1922. Per diverses circumstàncies el projecte no es desenvoluparà fins la dècada dels 40. La casa havia de construir-se en el termini d'un any des de la compra del terreny. En un principi anaven especialment destinades als oficials del 7è Regiment d'Artilleria Lleugera que s'havia instal·lat a la ciutat.

Valoració del Projecte

Aquest projecte se situa sobre un petit altiplà de l'entorn de la ciutat, en una finca de forma irregular, delimitada per uns traçats preexistents. L'estructura del traçat viari acusa la forma geomètrica, de caràcter radial, formalitzant una petita plaça circular en el centre de l'operació. La intervenció comportarà la urbanització de la rambla nord, definint en aquest punt un clar límit, que es veurà acompanyat per la definició d'un front continu mitjançant els habitatges unifamiliars en filera. Al marge del traçat rodat, existeix un pas peatonal que defineix un arc a mig camí entre els límits de l'àmbit i la plaça central.

La placeta central queda definida per sis casetes unifamiliars aïllades, mentre que els accessos principals des del sector sud queden enfatitzats mitjançant la volumetria dels habitatges en filera situats a les respectives cantonades.

Tot i l'aparent simplicitat de la proposta, existeix una interessant diversitat tipològica, que abasta l'habitatge unifamiliar aïllat, el bifamiliar i els habitatges en filera. Dins de cada una d'aquestes tipologies es presenten diferents solucions arquitectòniques.

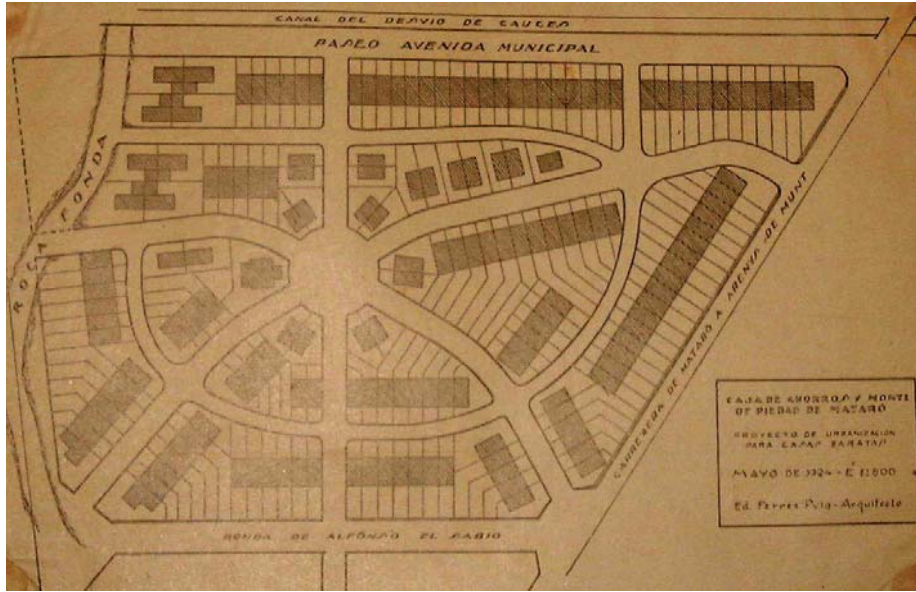
PRINCIPALS APORTACIONS

1. Geometria de traçat – Estructura radial.
2. Geometria parcel·laria – Regularitat en la perifèria i en el centre.
3. Composició urbana – Resposta volumètrica als accessos i límits.
4. Arquitectura – Edificis residencials diversos i d'interès.
5. Homogeneïtat arquitectònica – Llenguatge arquitectònic unitari.

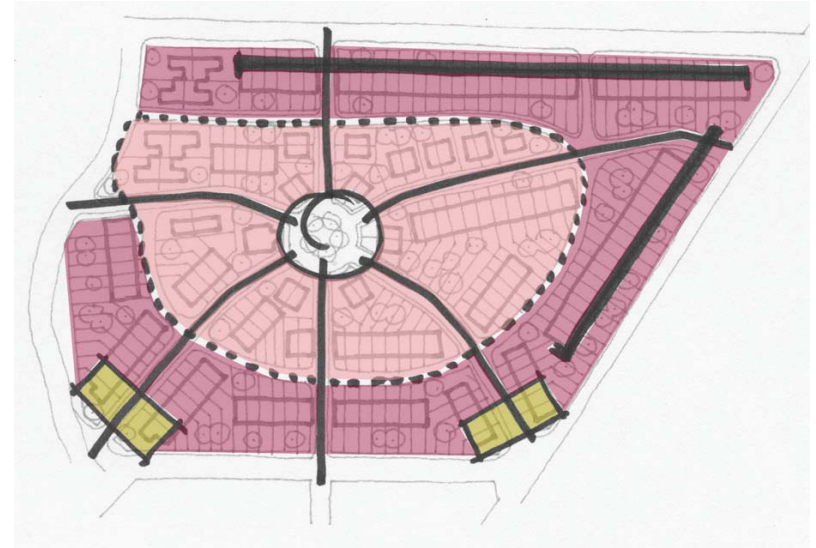

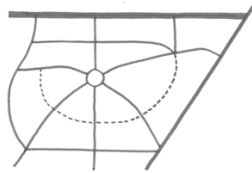
Plànol del Projecte

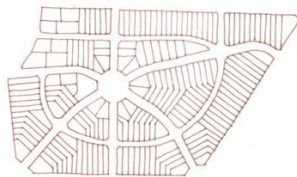
Plànol original

Intencions de projecte

Geometria de traçat

Geometria parcel·lària

Composicio urbana

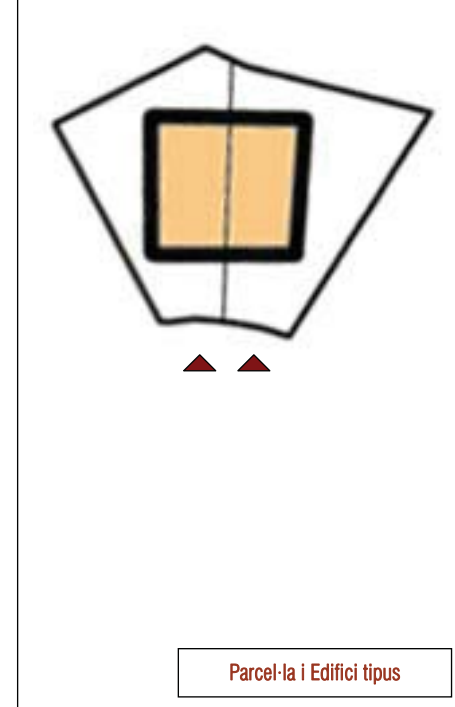
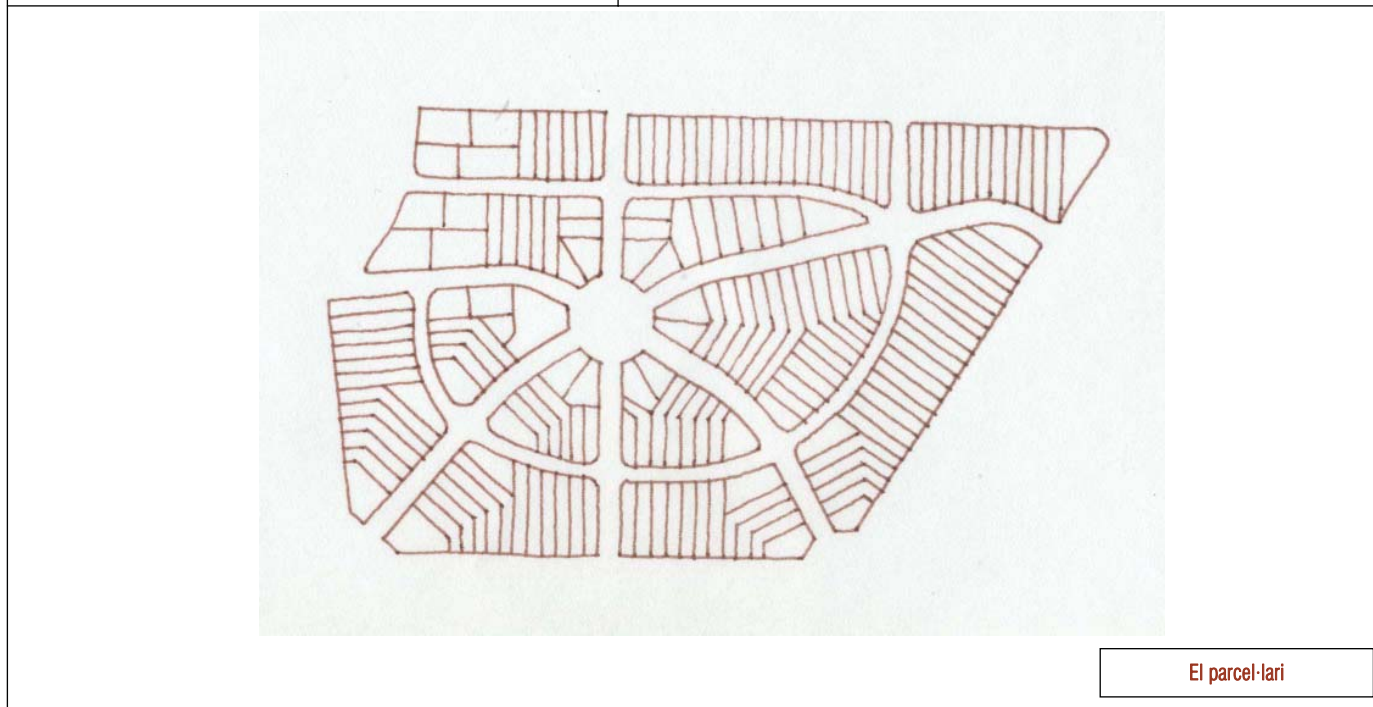
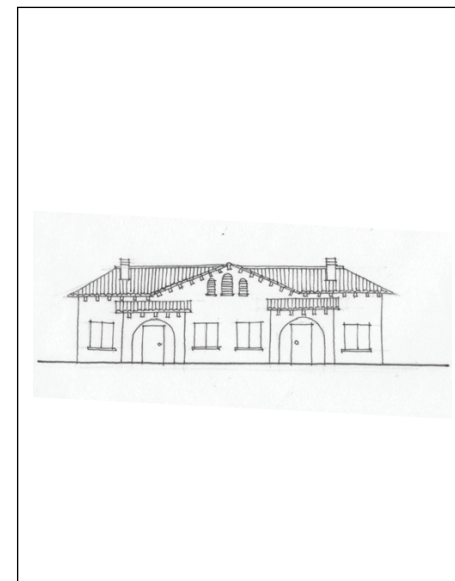
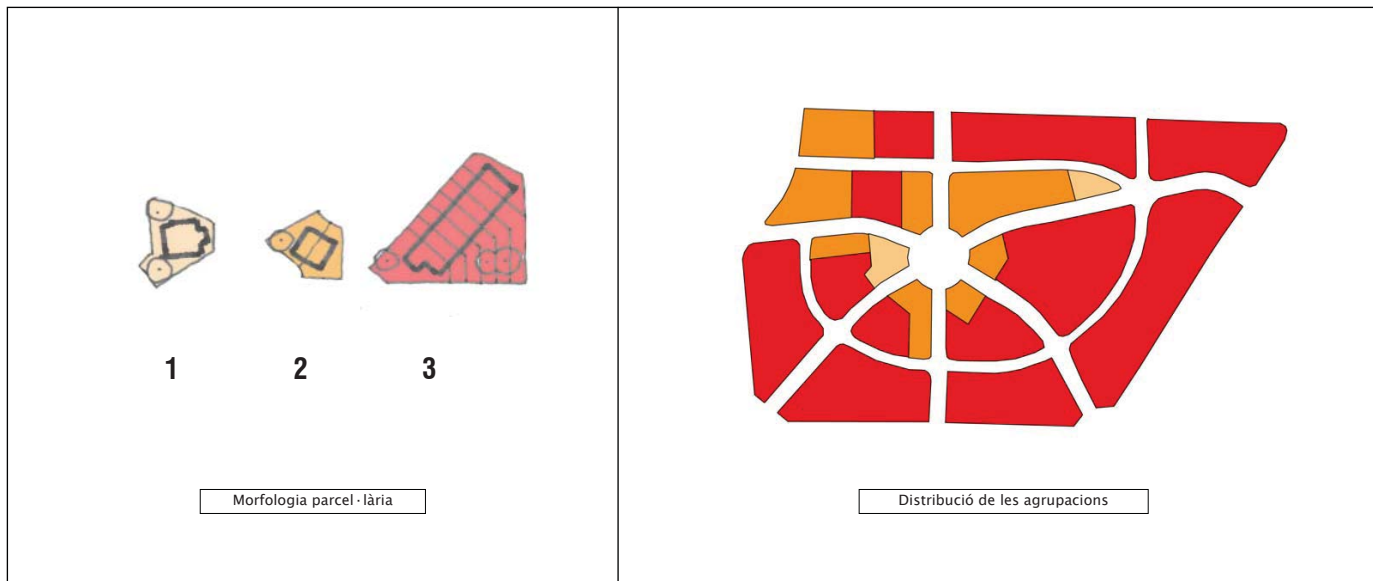

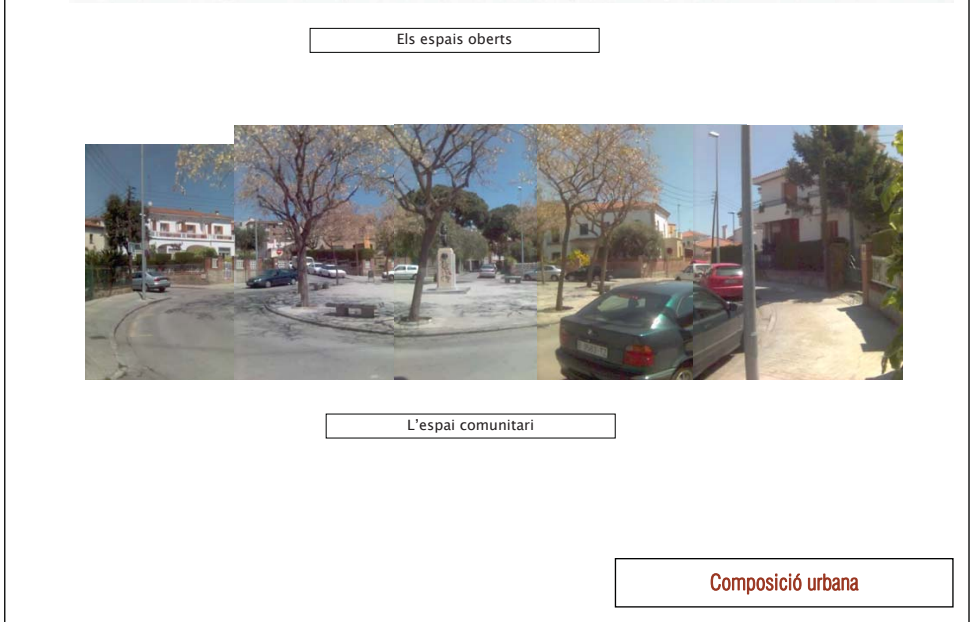
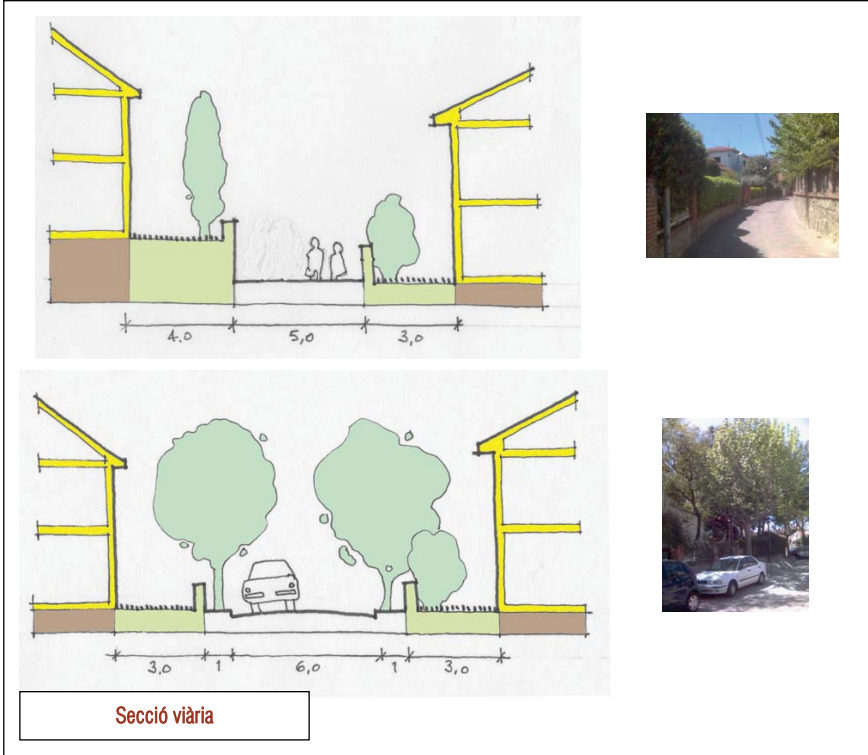
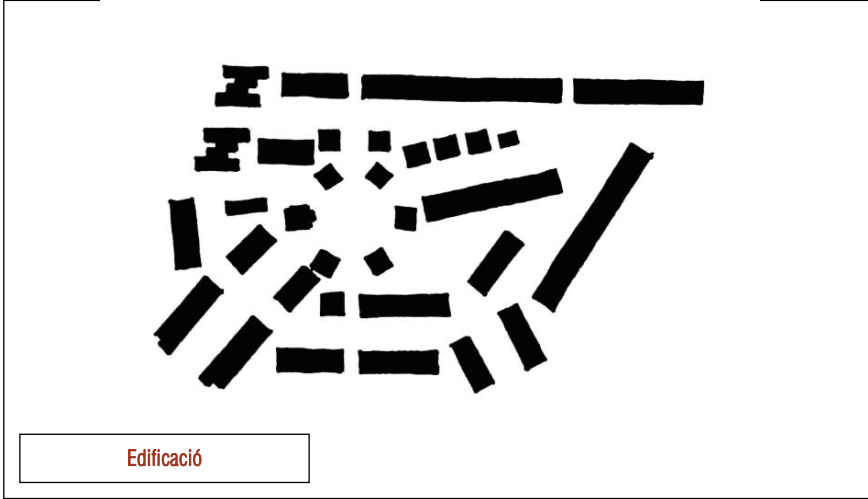
Arquitectura

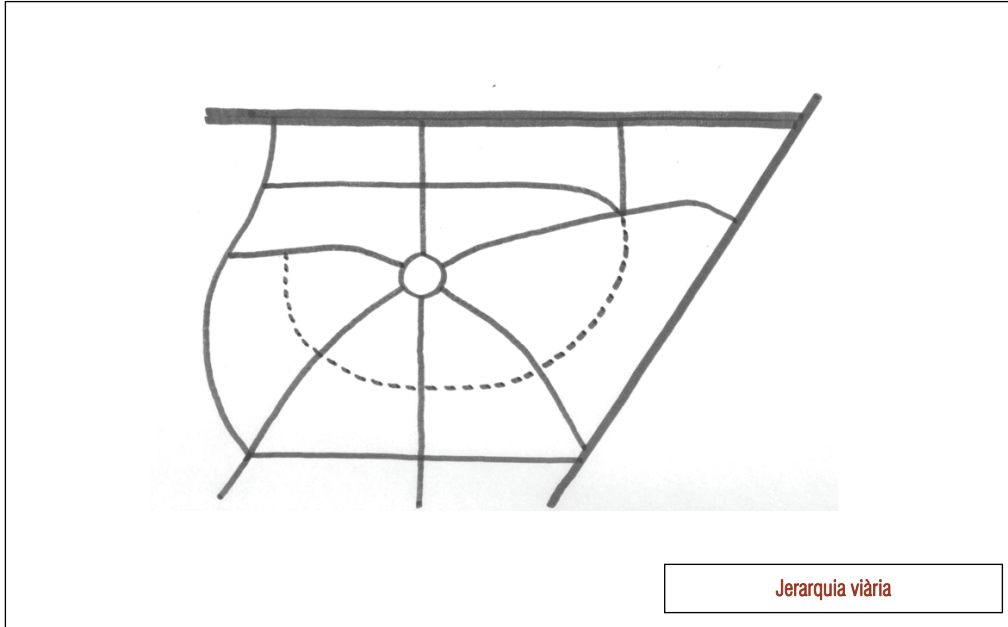

Homogeneïtat arquitectònica

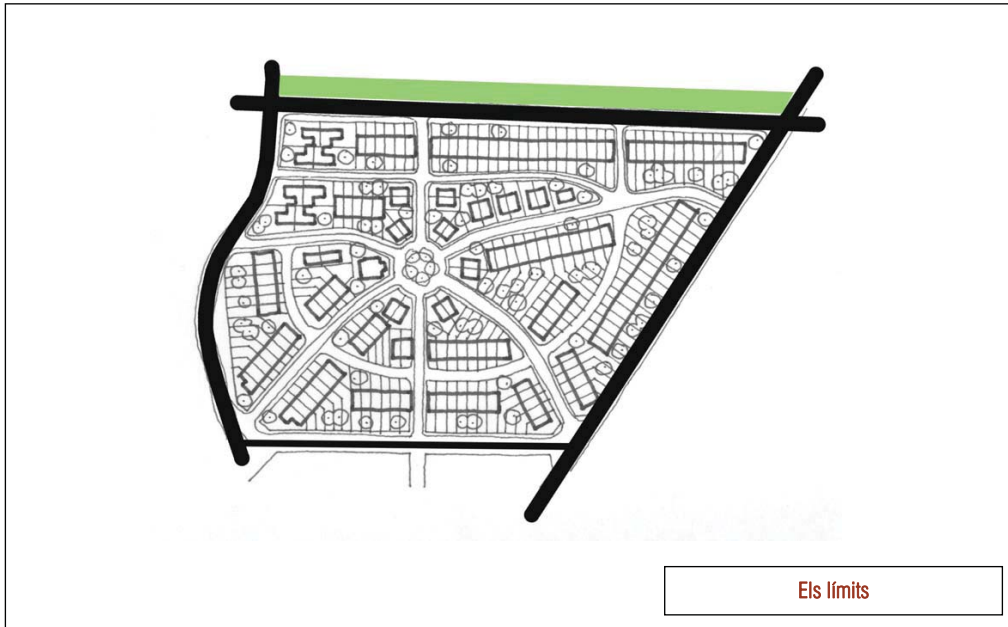
Principals aportacions

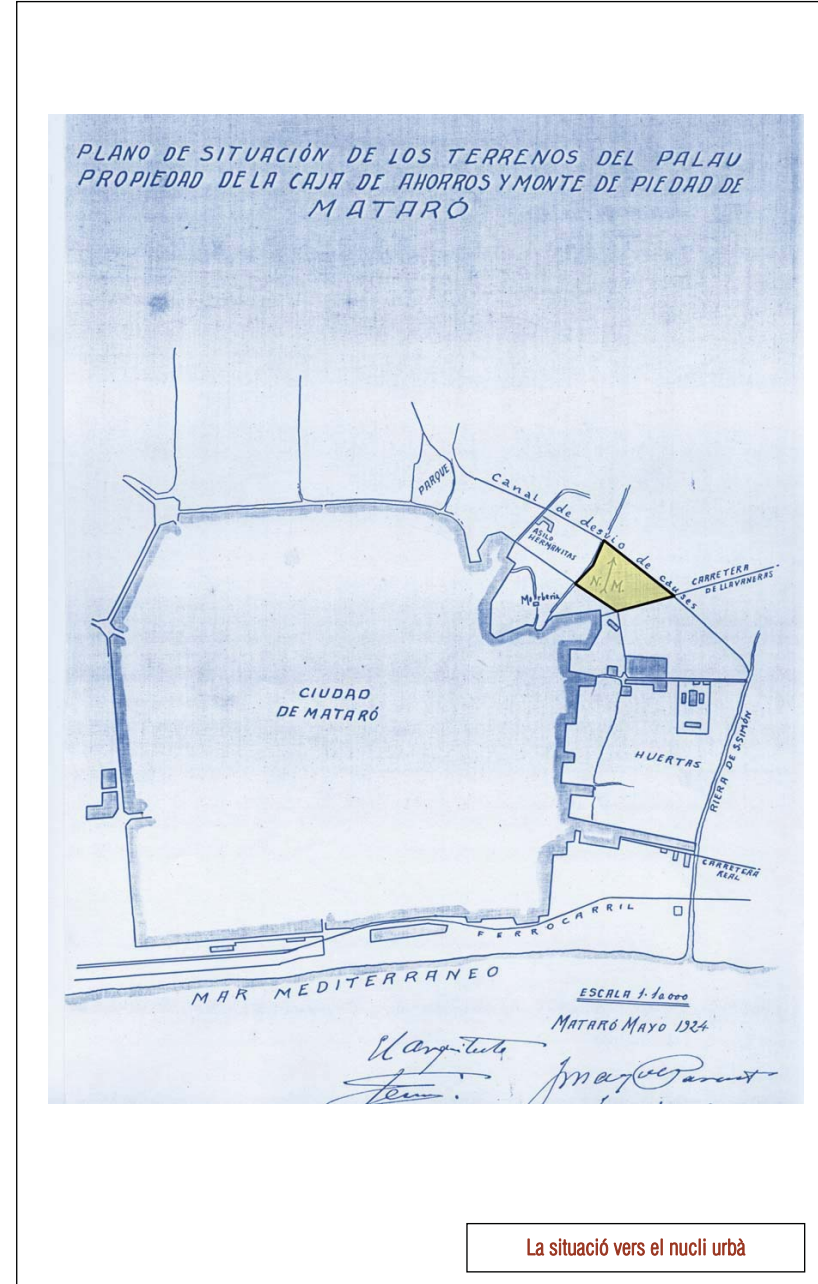

Jerarquia viària

Els límits

La situació vers el nucli urbà

Projecte

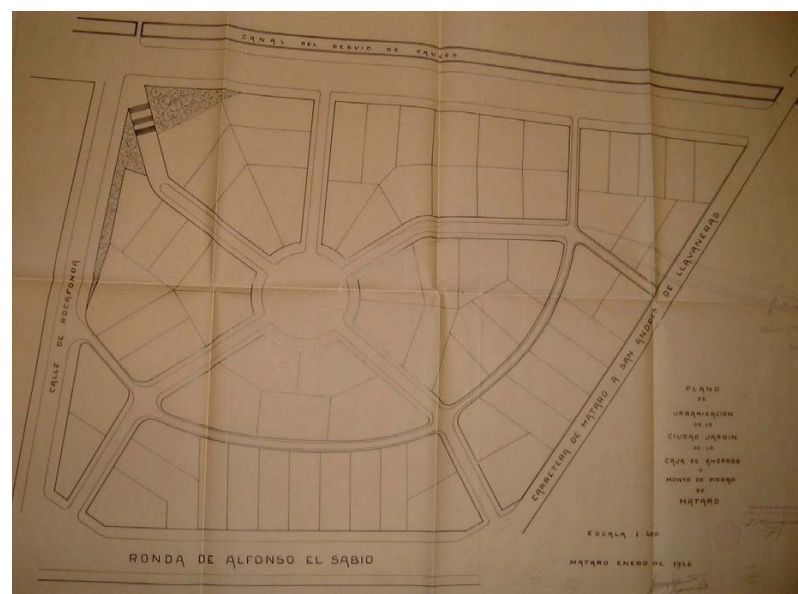
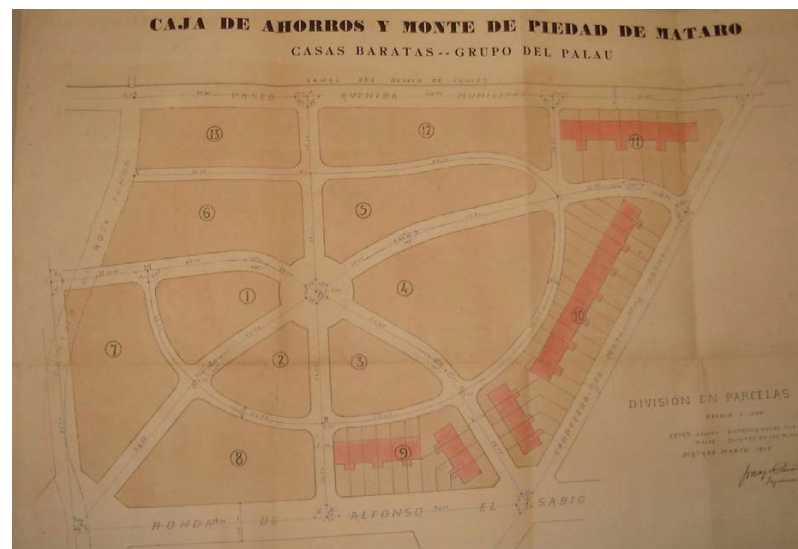
Estat actual

► **Plànol parcel·lari i de traçat viari.** Es defineix en aquest dibuix de 1945 el traçat geomètric dels carrers, així com també la disposició dels primers habitatges.

▲ **Perspectiva del conjunt.** En aquest dibuix d'Eduard Ferrés s'aprecia la definició dels accessos principals amb volums continus i la delimitació de la plaça central mitjançant habitatges unifamiliars aïllats. Tanmateix, els límits del projecte se solucionen amb les arbrades situades a nord i est, i la solució a sud mitjançant una simple tanca perimetral.

► **Plànol d'urbanització.** En aquest document de gener de 1946 es defineixen les voreres, i es planteja resoldre la diferència de cota en l'extrem nord-oest mitjançant un ajardinament dels talussos.

Documentació complementària

14

Nostra Senyora de la Mercè (Barcelona)

Habitatge Social

1953

Dades Tècniques	
Arquitecte	-
Promotor	Obra Sindical del Hogar
Nombre d'habitatges	123
Superfície mitja de parcel·la	170 m ²
Superfície mitja d'habitatge	90 m ²

Extensió	3,08 Ha
Densitat	39,84 habitatges/Ha

Comunitat Jardí - Atributs		
Atributs	Motivació Teòrica	■
Conceptuals	Idea de Comunitat	■
Atributs	Projecte preconcebut	■
Projectuals	Dimensió i límits	■
	Espais oberts	-
	Equipaments	■
	Tipologia	■

Dades qualitatives			
1 Nivell d'Autosuficiència			
Espai Obert	Serveis	Comerç	
	Espai Obert	Superfície de l'espai obert qualificat	-
		Percentatge de l'espai obert qualificat	0,0 %
Activitat econòmica	Comercial		
2 Elements d'Identitat			
L'arquitectura			
3 Diversitat			
Tipològica		■	
	d'Usos		■
4 Entorn			
Resposta vs relleu		■	
	Víncle amb l'entorn		■
5 Mobilitat			
Qualitat de la xarxa peatonal			■
	Segregació viària		■
	Control del trànsit de pas	■	
	ALT	MIG	BAIX

Contexte

Les iniciatives de l'estat franquista de creació d'habitatge obrer a través de l'organisme de l'*Obra Sindical del Hogar* donaran lloc a nombroses intervencions de comunitats jardí, com Nostra Senyora de la Mercè, situada a l'oest de la zona de Pedralbes.

Valoració del Projecte

L'estructura d'aquesta intervenció és molt senzilla. Es fonamenta en un traçat rodad de caràcter sinuós que s'adapta al relleu de l'emplaçament, i que es connecta amb l'antiga carretera principal mitjançant una via d'accés originalment entre camps. La disposició dels edificis persegueix les corbes de nivell homogènies, i alterna successivament el traçat principal amb vies secundàries paral·leles i recorreguts peatonals.

El projecte original preveia que un d'aquests carrers secundaris aglutinés tota l'activitat comercial que havia de garantir una certa autosuficiència del conjunt. Tot i això, l'operació no contemplava cap espai obert comunitari que pogués recollir l'activitat social dels residents.

La proposta alterna diverses tipologies, exceptuant la del bloc plurifamiliar. El desnivell del terreny planteja seccions transversals suggerents, en especial aquelles que mitjançant els murs de contenció recullen les escales d'accés als habitatges i formen petites terrasses privades. En aquests casos, aquests murs de contenció, del mateix material i textures que les façanes dels edificis, formalitzen una secció viària coherent.

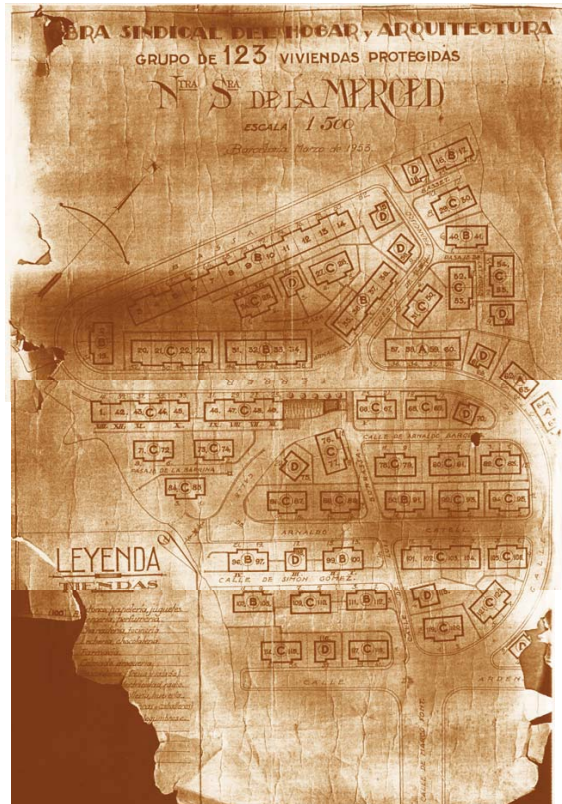
PRINCIPALS APORTACIONS

- Ordenació urbana** – Disposició dels edificis en paral·leles d'acord amb les corbes de nivell del terreny.
- Composició urbana** – Integració dels elements arquitectònics dels edificis en el disseny de la secció viària.
- Homogeneïtat arquitectònica** – Ús del mateix llenguatge arquitectònic per a tots els habitatges.
- Tipologia edificatòria** – 4 models tipològics.
- Adaptació al relleu** – Disposició edificatòria en funció del relleu.
- Densitat** – 39,84 habitatges/Ha.

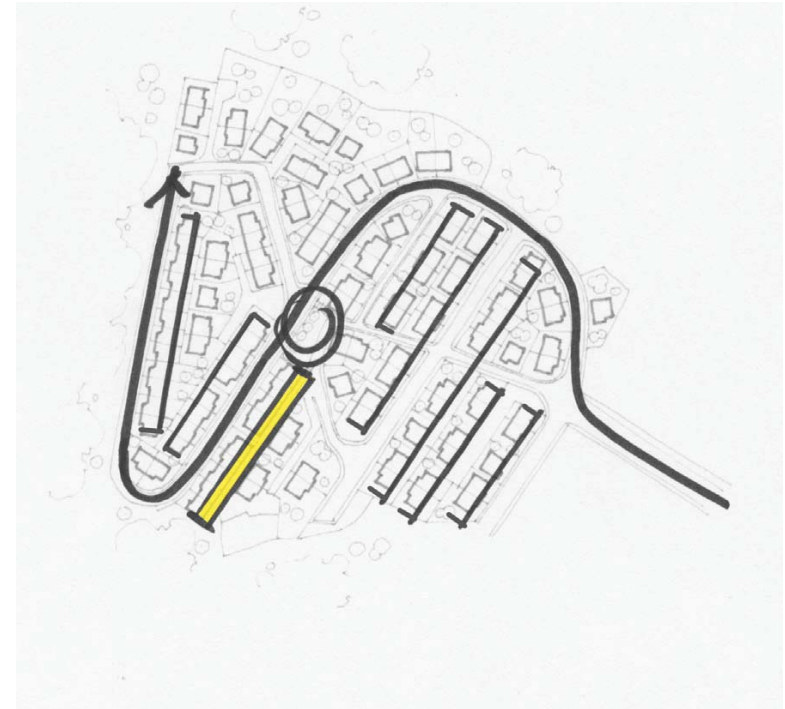

Plànol del Projecte

Plànol original

Intencions de projecte

Ordenació urbana

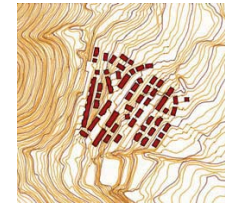
Composició urbana

Homogeneïtat arq.

Tipologia edificatòria

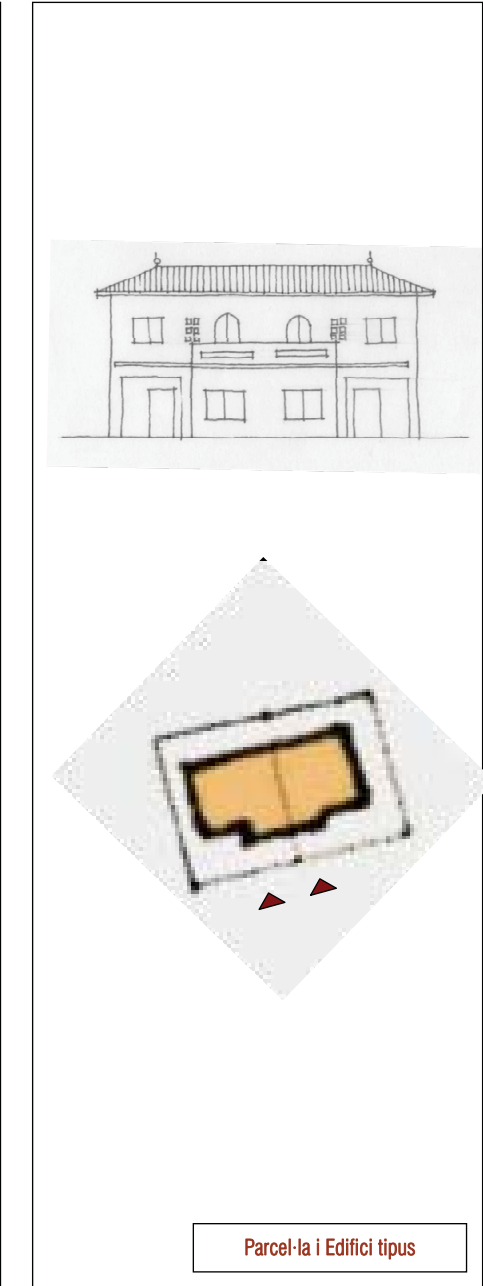
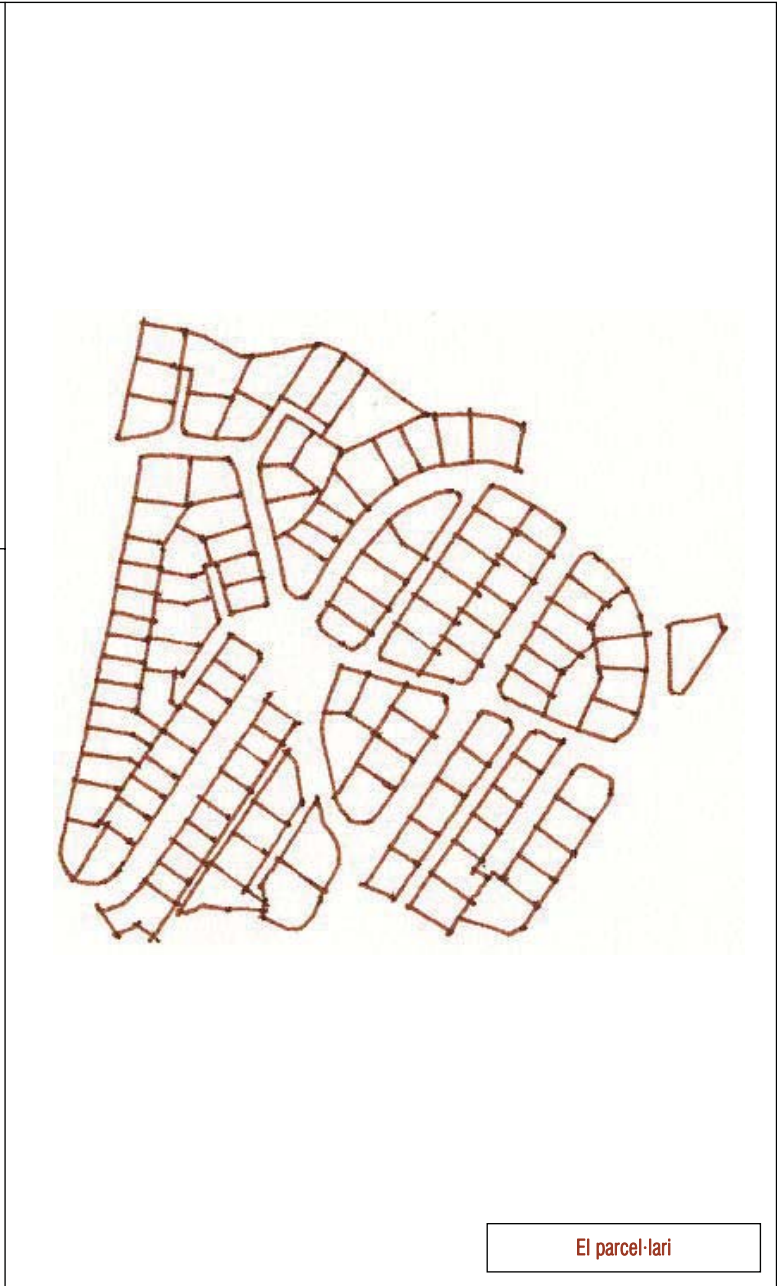
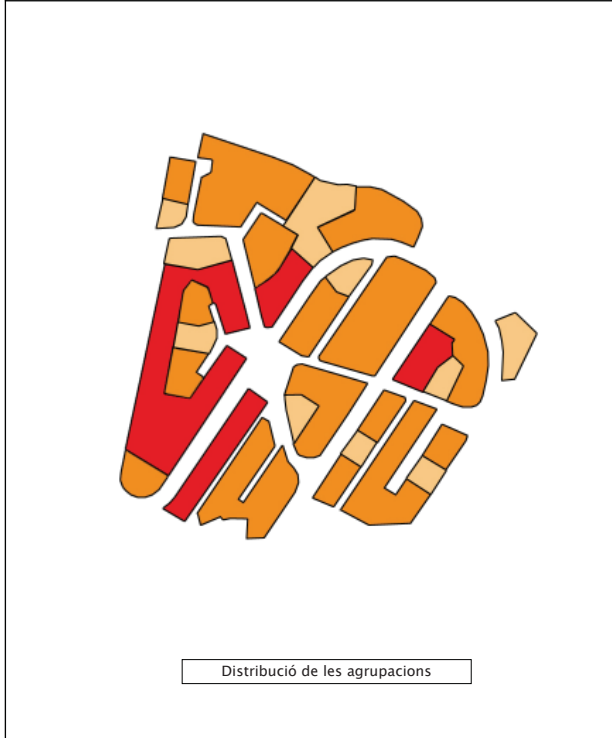
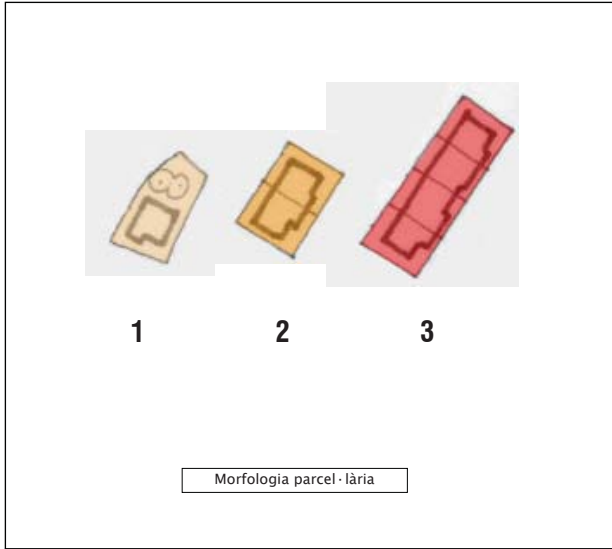

Adaptació al relleu

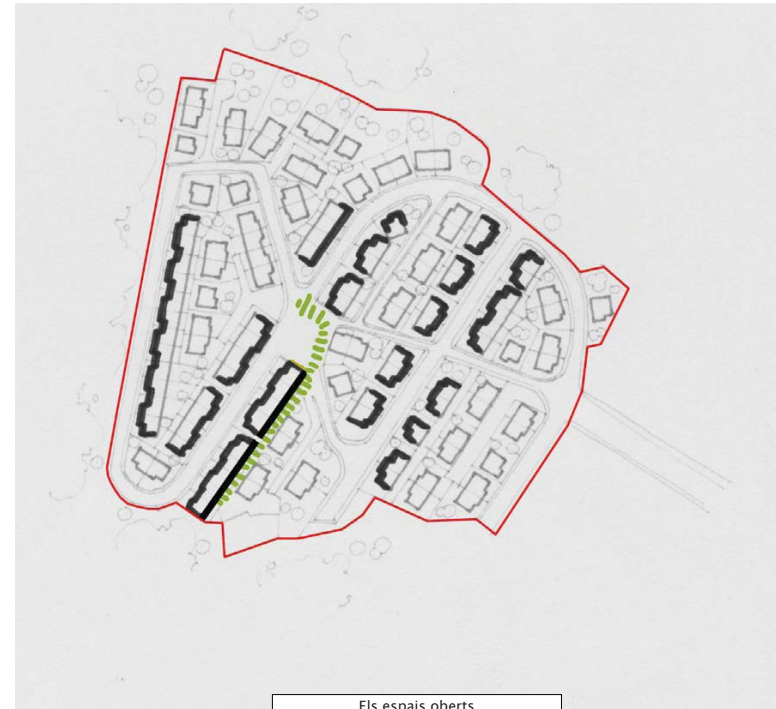
Densitat

Principals aportacions

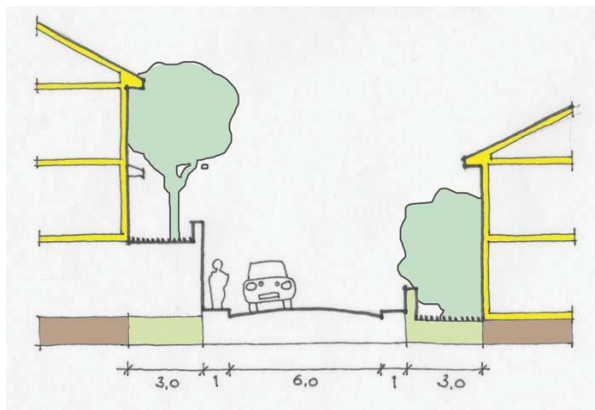

Edificació

Els espais oberts

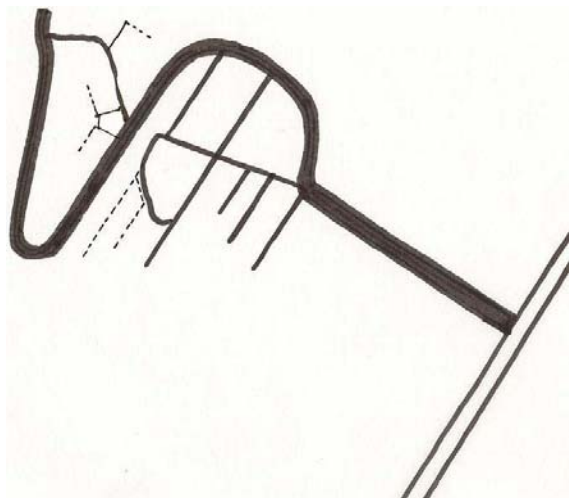

Secció viària

L'espai comunitari és, en aquest cas, pràcticament inexistent. El punt central del projecte inclou tant sols una escala d'accés a la plataforma superior, i coincideix amb el carrer que havia de ser comercial.

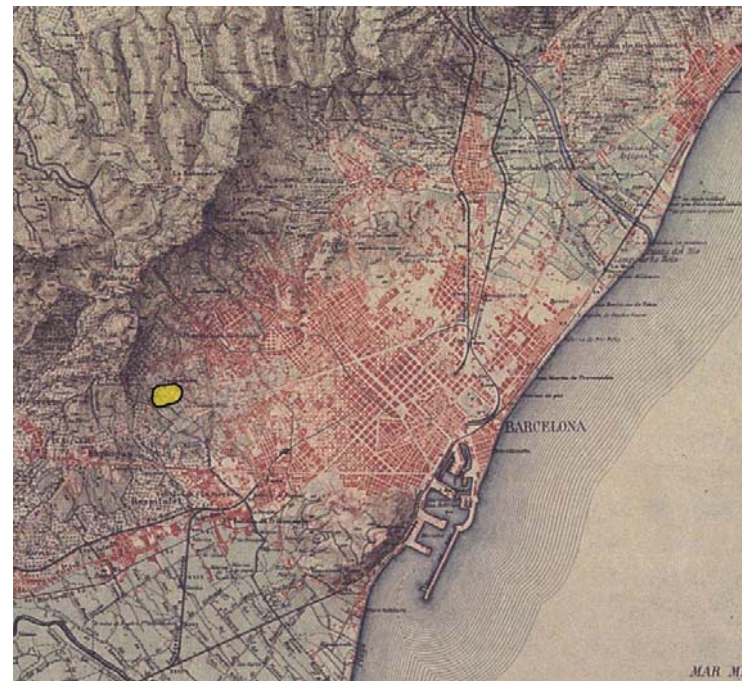
Composició urbana

Jerarquia viària

Els límits

La situació vers el nucli urbà

Projecte

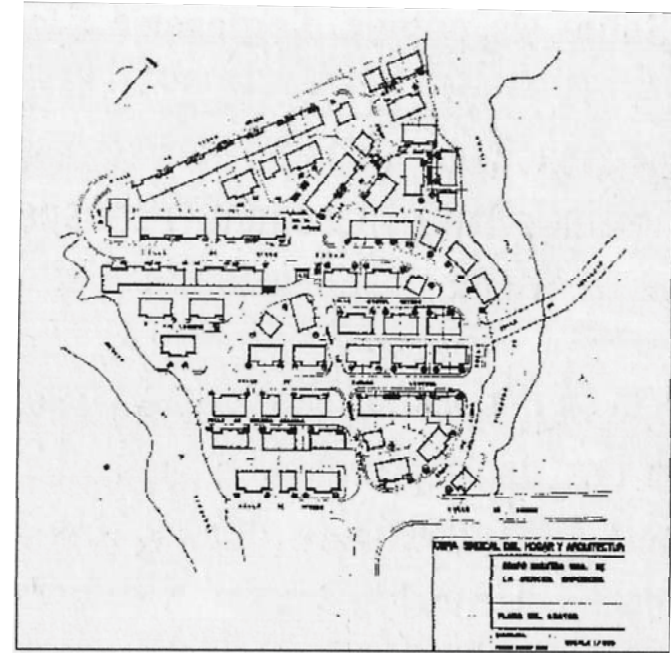
Estat actual

▲ **Accessos als habitatges en desnivell.** El relleu de l'emplaçament requereix en alguns punts solucions singulars per resoldre l'accés a alguns habitatges. Mitjançant murs de contenció que amaguen les escales d'accés i formen terrasses privades, i emprant materials i textures de les façanes, s'aconsegueix una composició suggerent que dona coherència a la composició urbana del conjunt. Tanmateix, i per tal d'obtenir una intencionada continuïtat, els edificis bifamiliars comparteixen una única façana.

▲ **Carrer comercial.** Tot i que el comerç previst en un inici no manté cap tipus d'activitat, aquest es localitzava en un dels carrers secundaris que parteix de la placeta central, de poca entitat. En el plànol original de l'ordenació, que s'inclou en el tercer full d'aquesta fitxa, definia amb precisió el tipus de comerç proposat: estanc, papereria, juguines, costura, perfumeria, carnisseria, lleteria, xocolateria, farmàcia, drogueria, peixateria, perruqueria, electrodomèstics, fruiteria i comestibles. S'assenya-len al plànol en números romans.

▲ **Plànol de l'operació.** Aquest document mostra l'ordenació amb les tipologies numerades, i l'encaix de la intervenció entre les rieres colindants.

▼ **Carrers secundaris.** El relleu del terreny planteja un traçat viari sobre les cotes de nivell homogènies, alternant el vial principal amb els secundaris i els passos peatonals. En la primera imatge es mostra un carrer secundari, que admet el trànsit rodat, i on s'aprecia el desnivell entre les parcel·les superiors i les inferiors, que disposen de jardí frontal. En la segona imatge es reproduceix un pas d'exclusiva circulació peatonal, amb les tanques vegetals que donen accés als respectius jardins privats i que confereixen una secció amable.

▼ **Accessos peatonals.** Una escalinata se situa en el punt central de l'operació, connectant les vies principals a diferent cota, i just on neix el carrer pretesament comercial.

Documentació complementària

15

Sant Pere Màrtir (Olot)

Habitatge Social

~ 1944

Dades Tècniques	
Arquitecte	Ignasi Bosch i Reig
Promotor	Obra Sindical del Hogar
Nombre d'habitatges	336
Superfície mitja de parcel·la	165 m ²
Superfície mitja d'habitatge	85 m ²

Extensió	10,31 Ha
Densitat	32,59 habitatges/Ha

Comunitat Jardí - Atributs		
Atributs	Motivació Teòrica	■
Conceptuals	Idea de Comunitat	■
Atributs Projectuals	Projecte preconcebut	■
	Dimensió i límits	■
	Espais oberts	■
	Equipaments	■
	Tipologia	■

Dades qualitatives			
1	Nivell d'Autosuficiència		
	Serveis	Església, comerços, escoles, entitats.	
	Espai Obert	Superfície de l'espai obert qualificat	3.442 m ²
Percentatge de l'espai obert qualificat		3,34 %	
	Activitat econòmica	Comercial	
2	Elements d'Identitat		
3	Diversitat		
	Tipològica	■	
	d'Usos	■	
4	Entorn		
	Resposta vs relleu	■	
	Víncle amb l'entorn		■
5	Mobilitat		
	Qualitat de la xarxa peatonal	■	
	Segregació viària	■	
	Control del trànsit de pas	■	
		ALT	MIG BAIX

Contexte

Aquesta intervenció pertany a les iniciatives de l'estat franquista de creació d'habitatge obrer a través de l'organisme de l'*Obra Sindical del Hogar*, i constitueix una de les més importants que s'han realitzat a Catalunya, juntament amb l'operació de Sant Narcís de Girona, del mateix arquitecte.

Valoració del Projecte

La singularitat de l'emplaçament, situat a la falda de la muntanya de Sant Pere Màrtir, amb un fort desnivell, condiona definitivament l'ordenació i la seva configuració final. L'estructura general del projecte es fonamenta en dos aspectes fonamentals. Per una banda, en la definició de la plaça principal del complex a mitja vessant, amb una forta càrrega arquitectònica de caràcter racionalista en la definició dels edificis, especialment l'església, de contundent format, i en la resolució de l'accés a aquest espai des del punt més baix del projecte mitjançant una majestuosa escalinata ajardinada, formant part de la imatge d'identitat més important de la proposta. Per una altra banda, tota la intervenció queda vertebrada per un vial principal que amb un traçat sinuós recorre tot el projecte i dona accés, mitjançant vials secundaris i passos peatonals, als diferents habitatges.

La plaça principal conté tots els serveis i les dotacions, amb el centre religiós, els comerços i els locals de les entitats, juntament amb l'escola. Donat el relleu sobre el que s'emplaça l'espai obert, el vial rodat d'accés està situat sobre la rasant de la plaça, garantint la segregació viària i la seguretat peatonal. Dues rengleres arbrades i unes alfombres verdes separen l'ús de la plaça de la zona comercial, definida per la porxada dels edificis plurifamiliars de tres plantes. La diferència de cota permet interpretar els punts d'unió entre l'església i els edificis residencials com a miradors sobre la ciutat, mitjançant el recurs arquitectònic de la porxada oberta i la terrassa.

La resta de la intervenció mostra diverses solucions davant l'accidentat relleu. Mitjançant la diferent disposició de murs de contenció s'aconsegueixen diverses i interessants seccions, solucionant els accessos als habitatges amb escales vinculades als murs, incorporant terrasses públiques i privades, o generant subsectors d'identitat pròpia dins la complexitat del conjunt. Les diferents cotes d'accés dels diferents habitatges queden vertebrades per l'entramat de la xarxa peatonal, que acompanya el traçat rodat en alguns casos, i connecta transversalment i de manera segregada els diferents punts de la intervenció.

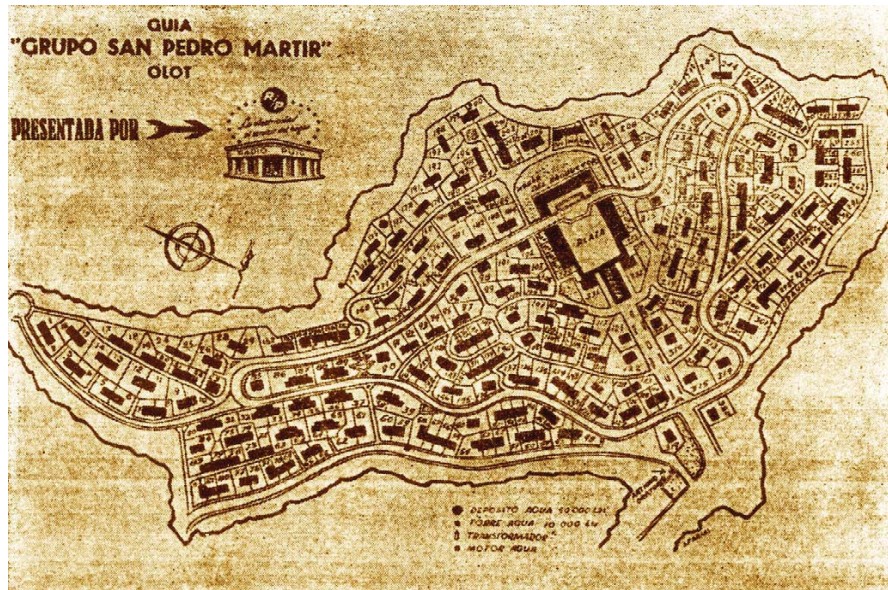
PRINCIPALS APORTACIONS

1. Espai obert – Configuració de l'espai amb una volumetria molt definida.
2. Homogeneïtat del conjunt – Llenguatge arquitectònic comú.
3. Secció viària – Diversitat de solucions viàries.
4. Xarxa peatonal – Entramat peatonal complex d'accés als habitatges.
5. Imatge d'identitat – Definició intencionada de l'accés principal.
6. Adaptació al relleu – Solució arquitectònica dels desnivells.
7. Densitat – 32,59 habitatges/Ha.

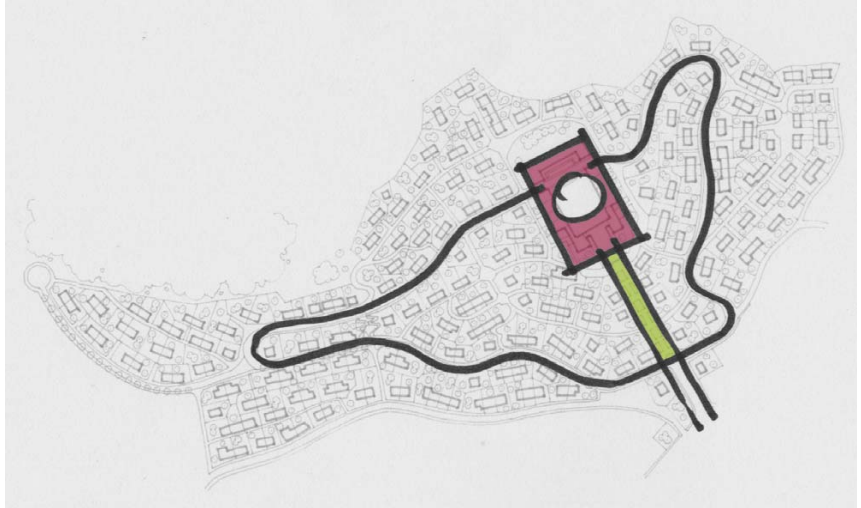

Plànol del Projecte

Plànol original

Intencions de projecte

Espai obert

Homogeneïtat del conjunt

Secció viària

Xarxa peatonal

Imatge d'identitat

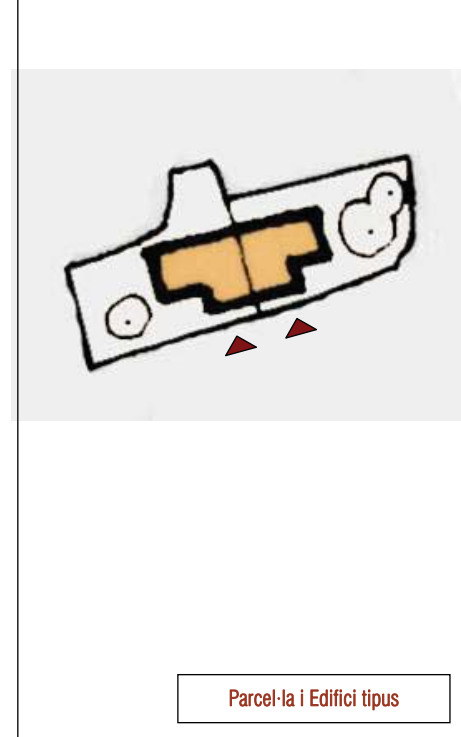
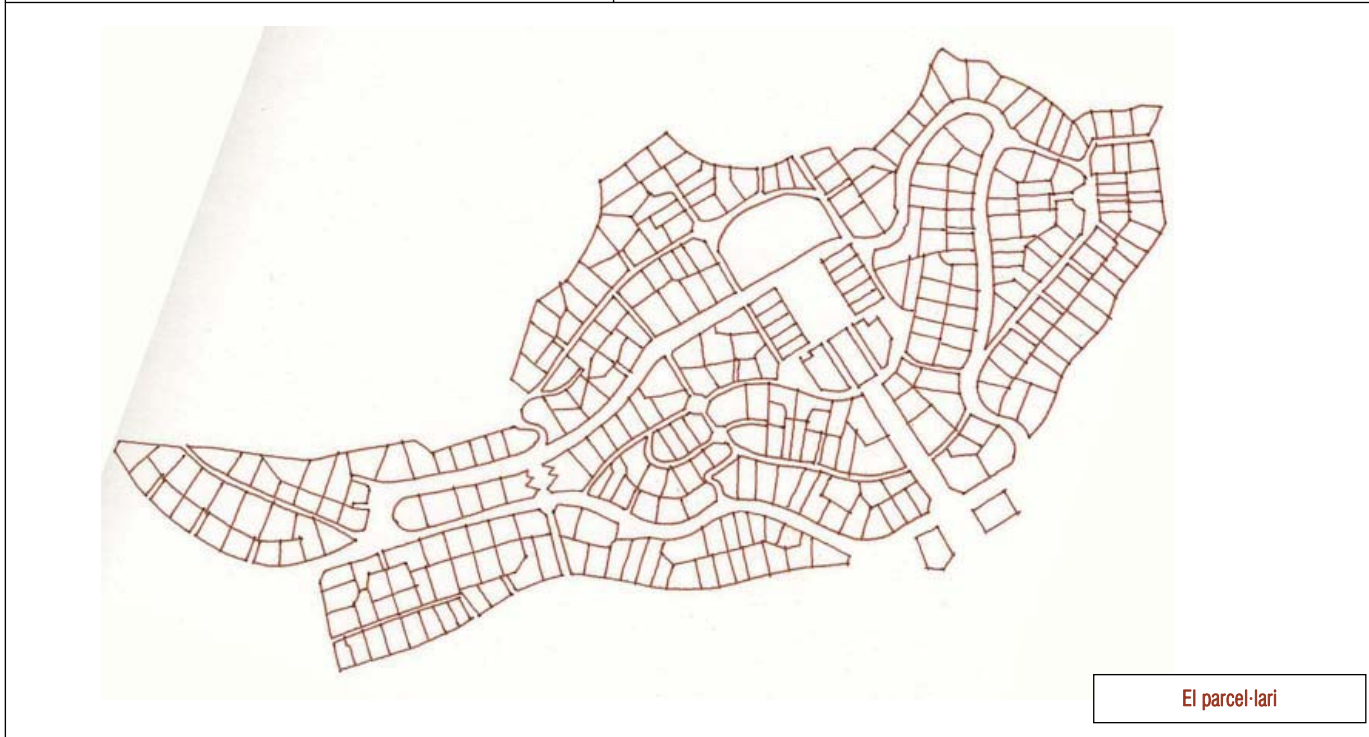
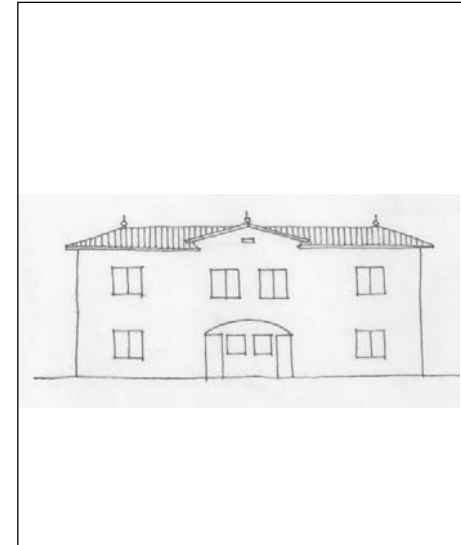
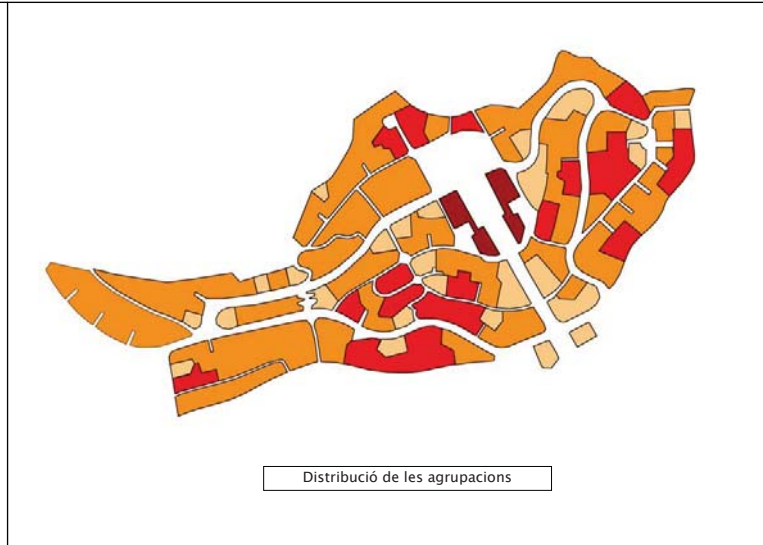
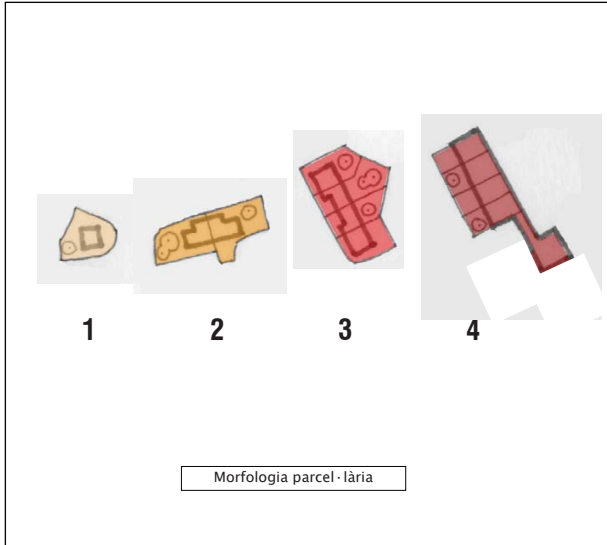

Adaptació al relleu

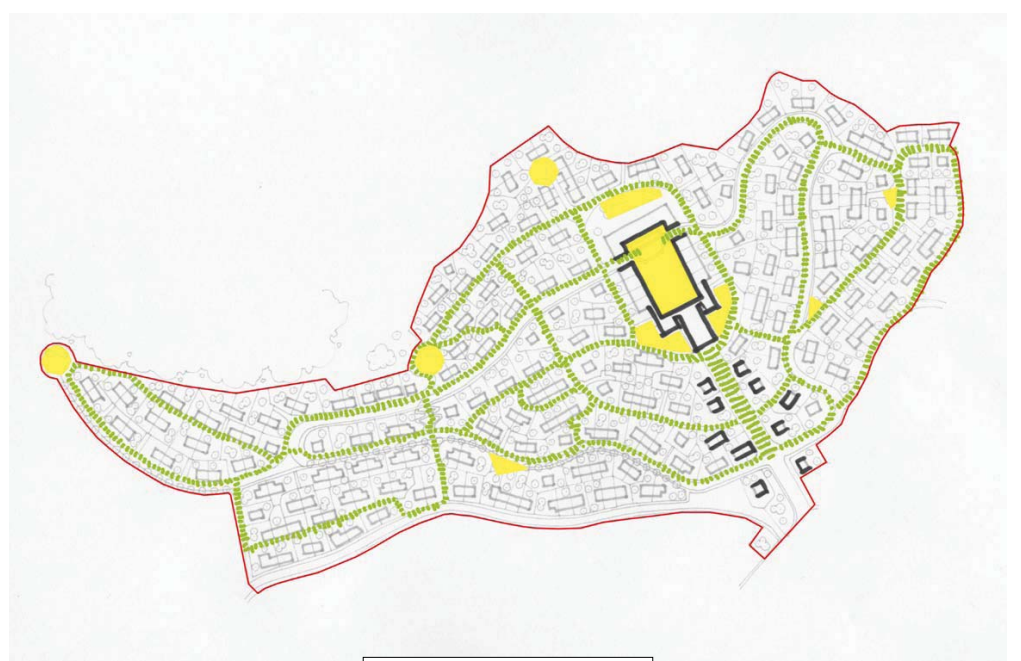
Densitat

Principals aportacions

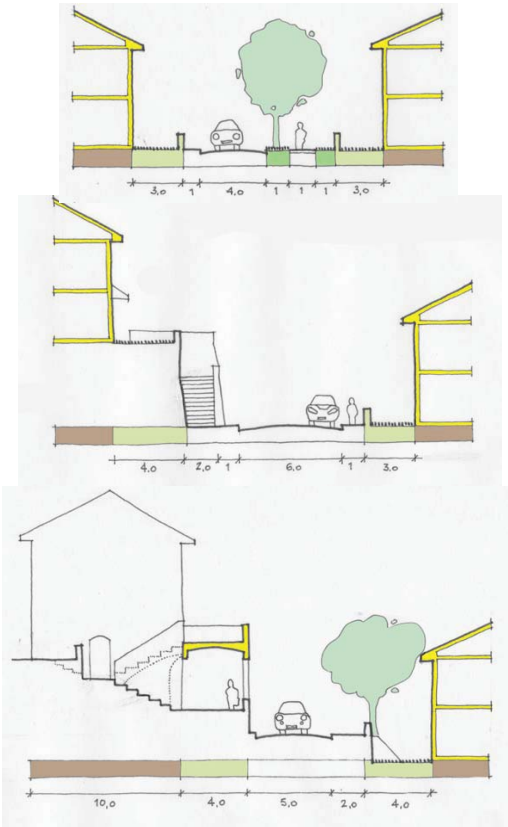

Edificació

Els espais oberts

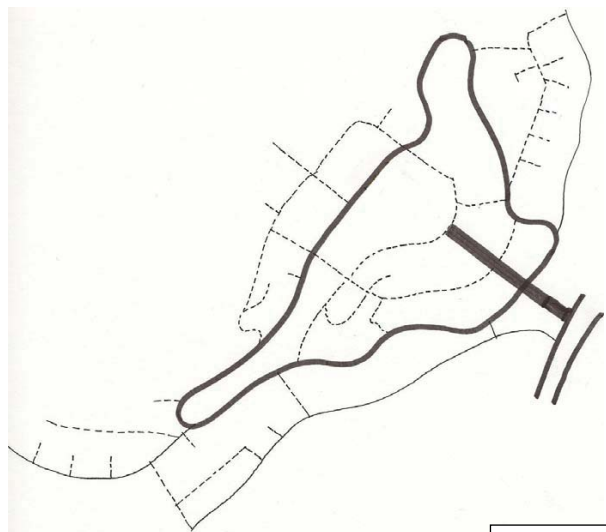

Secció viària

L'espai comunitari

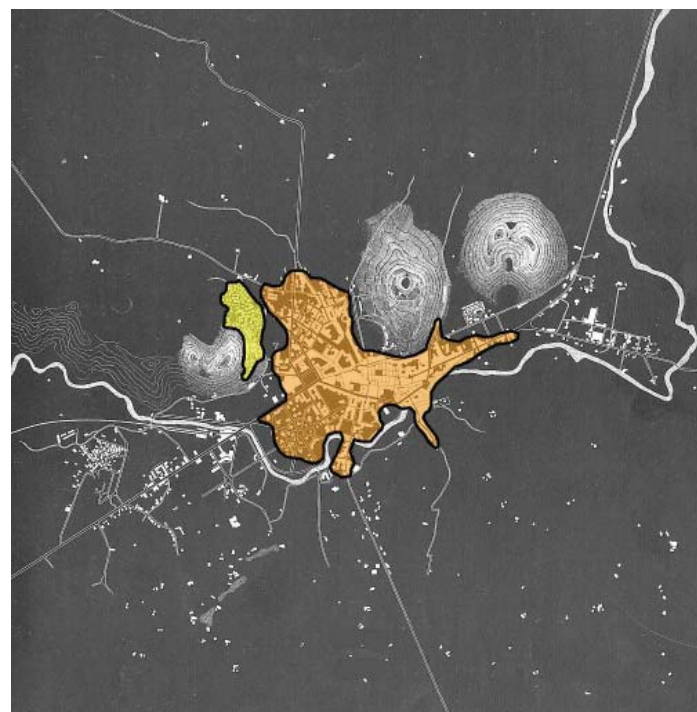
Composició urbana

Jerarquia viària

Els límits

La situació vers el nucli urbà

Projecte

Estat actual

▲ **L'accés principal a la comunitat jardí.** La contundència de l'edifici religiós i la seva forma singular representa l'element distintiu més important del complex. L'important desnivell de la finca permet a més reforçar la singularitat de l'edifici i l'accés principal al complex mitjançant una doble escalinata peatonal ajardinada que condueix a l'espai obert central, on s'hi aglutinen els comerços.

▼ **L'espai obert principal.** La plaça principal del projecte té una forta simetria centrada en l'església, i flanquejada per dos edificis plurifamiliars de tres plantes amb porxadetes a la planta baixa que recullen els comerços. Dues rengleres arbrades amb ajardinament davant aquests edificis equilibren la sobrietat volumètrica de l'espai. El carrer rodad des d'on s'ha pres la imatge es troba a uns 2 metres per sobre de la plaça, garantint la segregació viària de la mateixa.

▲ **Diversitat tipològica.** El projecte contempla les quatre tipologies residencials bàsiques de les comunitats jardí: l'habitatge unifamiliar aïllat, el bifamiliar, els habitatges en filera i els blocs plurifamiliars. Tot i que escassos, aquest és un exemple d'un habitatge unifamiliar aïllat.

▶ **L'aterrament de les parcel·les.** L'acusat desnivell de l'emplaçament es tradueix en la incorporació sistemàtica de murs de contenció que permeten regularitzar el relleu formant terrasses, resolent el paper dels jardins privats.

▶ **Solucions arquitectòniques.** Les dues cantonades resultants entre l'església i els edificis plurifamiliars es resolen mitjançant porxadetes obertes i terrasses en la planta pis, configurant dues balconades que funcionen com a miradors per sobre de la ciutat.

◀ **El disseny urbà i la separació d'usos a l'espai públic.** L'ús comercial situat a les porxadetes de les plantes baixes dels edificis plurifamiliars queda segregada de l'activitat pròpia de la plaça mitjançant una renglera d'arbres sobre un parterre verd, afavorint la diversitat d'usos de l'espai obert.

Documentació complementària

▲ **Accessos peatonals.** El relleu de l'emplaçament requereix una especial atenció als recorreguts peatonals. El traçat rodar, de poca complexitat, afavoreix la freqüent solució d'accessos als habitatges exclusivament peatonals, mitjançant escalinates amb accessos residencials a diferents nivells.

▼ **La solució arquitectònica en la secció transversal per adaptar-se al desnivell.** El recurs de les terrasses i la porxada en un dels punts de més desnivell del complex es resol en aquest cas de manera suggerent, on és el mateix edifici el que soluciona la diferència de cota. La porxada recull el pas peatonal longitudinal, recolzat per unes arcades cegues que funcionen com a mur de contenció de l'edificació, i en determinats punts al llarg d'aquest recorregut apareixen les escales ajardinades d'accés als edificis d'habitatges, que disposen de privilegiades terrasses privades per sobre d'aquesta porxada.

▲ **El llenguatge arquitectònic.** En determinats punts s'incorporen elements arquitectònics singulars que formen part de la composició urbana del conjunt, com aquesta torre de serveis.

▲ **Els espais oberts secundaris.** La complexitat parcel·lària resultat del fort desnivell de l'emplaçament afavoreix l'aparició d'alguns espais oberts secundaris de formes irregulars que complementen els recorreguts peatonals.

► **L'adaptació al relleu.** Les freqüents diferències de cota entre les rasants dels carrers i la posició dels habitatges es resol en aquest cas mitjançant l'ús dels murs de contenció, que recullen les escales peatonals d'accés i permeten la formació de terrasses privades i públiques. La imatge superior correspon al vial principal d'accés a la plaça major, mentre que la inferior forma part de l'accés ajardinat principal que condueix a l'església.

Documentació complementària

▲ **Fotografia aèrea del conjunt.** El projecte se situa en la falda de la muntanya de Sant Pere Màrtir, amb un fort desnivell. S'aprecia en la imatge la importància de l'edifici religiós i dels habitatges plurifamiliars que formalitzen la plaça principal de la intervenció.

▲ **Plànol del projecte.** En la documentació original es distingeix l'atenció vers els passos peatonals i les corbes de nivell del terreny.

► **La parcel·lació i adjudicació.** Aquest document mostra la numeració de les parcel·les, les tipologies associades a cada una, i l'adjudicació de les mateixes.

Documentació complementària

16

Sant Narcís (Girona)

Habitatge Social

1944

Dades Tècniques	
Arquitecte	Ignasi Bosch i Reig
Promotor	Obra Sindical del Hogar
Nombre d'habitatges	527
Superfície mitja de parcel·la	275 m ²
Superfície mitja d'habitatge	105 m ²

Extensió	27,41 Ha
Densitat	19,23 habitatges/Ha

Comunitat Jardí - Atributs		
Atributs Conceptuals	Motivació Teòrica	■
	Idea de Comunitat	■
Atributs Projectuals	Projecte preconcebut	■
	Dimensió i límits	■
	Espais oberts	■
	Equipaments	■
	Tipologia	■

Dades qualitatives			
1	Nivell d'Autosuficiència		
	Serveis	Església, escoles, centre cívic, pistes esportives, comerç i altres.	
	Espai Obert	Superfície de l'espai obert qualificat	28.988 m ²
		Percentatge de l'espai obert qualificat	15,1 %
	Activitat econòmica	Comercial	
2	Elements d'Identitat		
	La plaça; els equipaments; l'arquitectura.		
3	Diversitat		
	Tipològica	■	
	d'Usos	■	
4	Entorn		
	Resposta vs relleu		■
	Víncle amb l'entorn		■
5	Mobilitat		
	Qualitat de la xarxa peatonal	■	
	Segregació viària	■	
	Control del trànsit de pas	■	
		ALT	MIG BAIX

Contexte

Entre la dècada dels 40 i els anys 50 l'Estat va impulsar una política de creació d'habitatges per a les classes de baix nivell adquisitiu mitjançant la creació de diferents entitats, entre elles l'*Obra Sindical del Hogar*, que va realitzar nombroses operacions amb tipologies de cases amb jardí, de diversos interessos.

Valoració del Projecte

Aquest projecte és el més important de tots els que va realitzar l'*Obra Sindical del Hogar* en el territori català, tant per la seva mida com per la seva riquesa propositiva. Es tracta d'una intervenció de 527 habitatges en un àmbit de 27 Ha.

El projecte se situa a les antigues afores de la ciutat de Girona, a l'altra banda de la via ferroviària. S'organitza al voltant d'una plaça porxada, on s'aglutinen els serveis principals i la zona comercial, a la que s'accedeix a través de la via principal de connexió amb la resta de la ciutat. A partir d'aquesta plaça, el projecte s'endrega mitjançant una malla ortogonal, on es plantejen diferents solucions d'ordenació a les diferents illes resultants. El sector nord-oest, proper al límit de l'àmbit singularitzat pel riu, es resol mitjançant un traçat semicircular al voltant de l'església i la rectoria, definint un àmbit de singular interès.

En el projecte s'empren les quatre tipologies principals: els habitatges unifamiliars aïllats, els bifamiliars, els habitatges en filera i els blocs plurifamiliars. Cada una d'aquestes tipologies s'utilitzen per a diferents propòsits: els blocs per definir volumètricament els accessos principals i per configurar la plaça central, els habitatges enfilera que defineixen el caràcter dels carrers principals i d'altres de secundaris, o els habitatges bifamiliars i unifamiliars en sectors més privatis.

Les importants dimensions de les illes residencials, variables i d'aproximadament de 88 x 72 metres, localitzen sobint habitatges bifamiliars al seu interior, als que s'accedeix mitjançant passos peatonals. Aquesta solució s'utilitza sistemàticament en l'ordenació d'habitatges bifamiliars al voltant de l'església, dotant al traçat semicircular d'una secció peculiar.

La plaça central gaudeix d'una important càrrega compositiva. El recurs de la porxada en planta baixa, freqüent en les intervencions de l'*Obra Sindical*, adquireix en aquest projecte un elegant resultat al combinar-se amb una volumetria variable però simètrica dels blocs plurifamiliars, de planta baixa i dues plantes en la part central i incorporant terrasses en els cossos on les plantes superiors s'enretiren respecte el pla de la façana. Aquestes porxades mantenen la continuïtat quan coincideixen amb el traçat viari, mitjançant un element arquitectònic que configura una porta d'accés des de l'exterior, garantint el paper de plaça tancada amb façana contínua des de l'interior. Aquest recurs compostiu és únic a les comunitats jardí del territori català, a excepció de Gimènells, i usat amb més freqüència en els poblats de colonització espanyols. Tanmateix, també s'empra l'edifici pont en la façana principal de la plaça, on els diferents equipaments resolten la composició de l'ample façana amb una plasticitat molt poc usual en aquestes intervencions. L'interior de la plaça proposa un parterre tou, amb jardins d'abundant vegetació.

Pel que fa a la viabilitat, sobint es planteja la combinació d'elements vegetals amb les zones de circulació rodada i peatonal, mitjançant rengleres d'arbres, arbusts i alfombres verdes que doten al carrer d'una major riquesa compositiva.

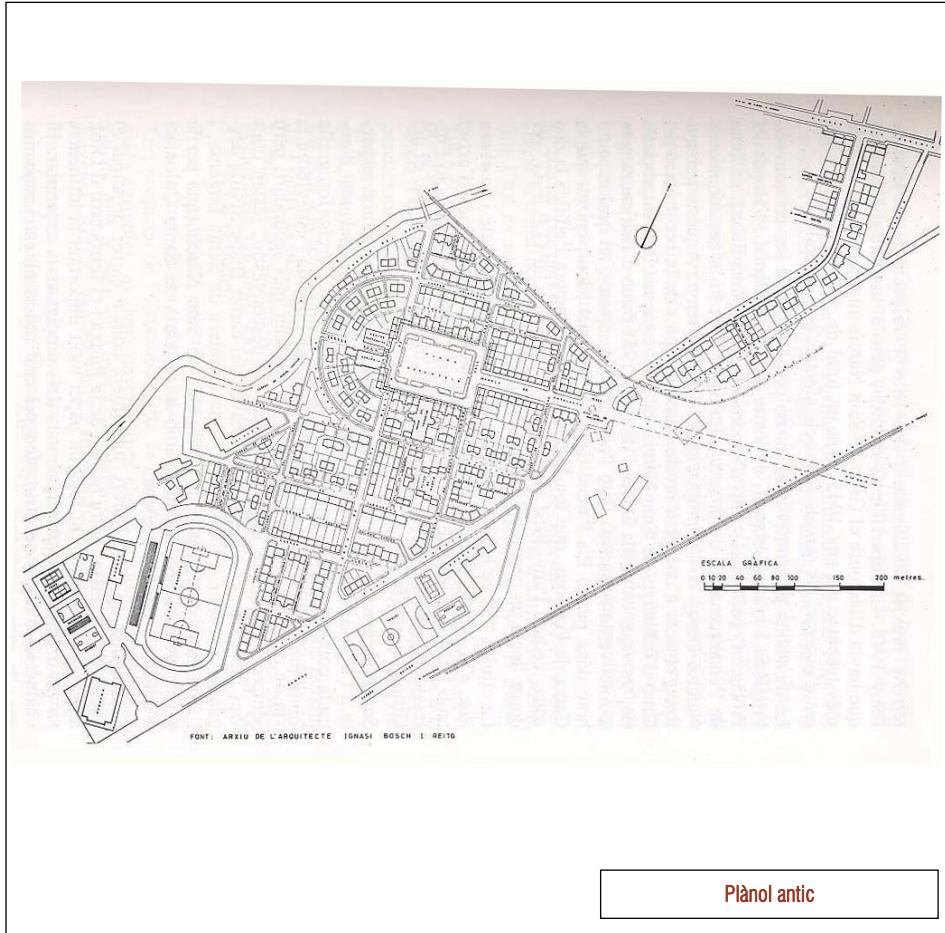
En conjunt, és un dels projectes on s'aprecia amb més claredat la influència de les propostes angleses d'Unwin, tant pel que fa a la composició urbana com pel que fa a la parcel·lació, la secció viària i a la combinació tipològica dels edificis.

PRINCIPALS APORTACIONS

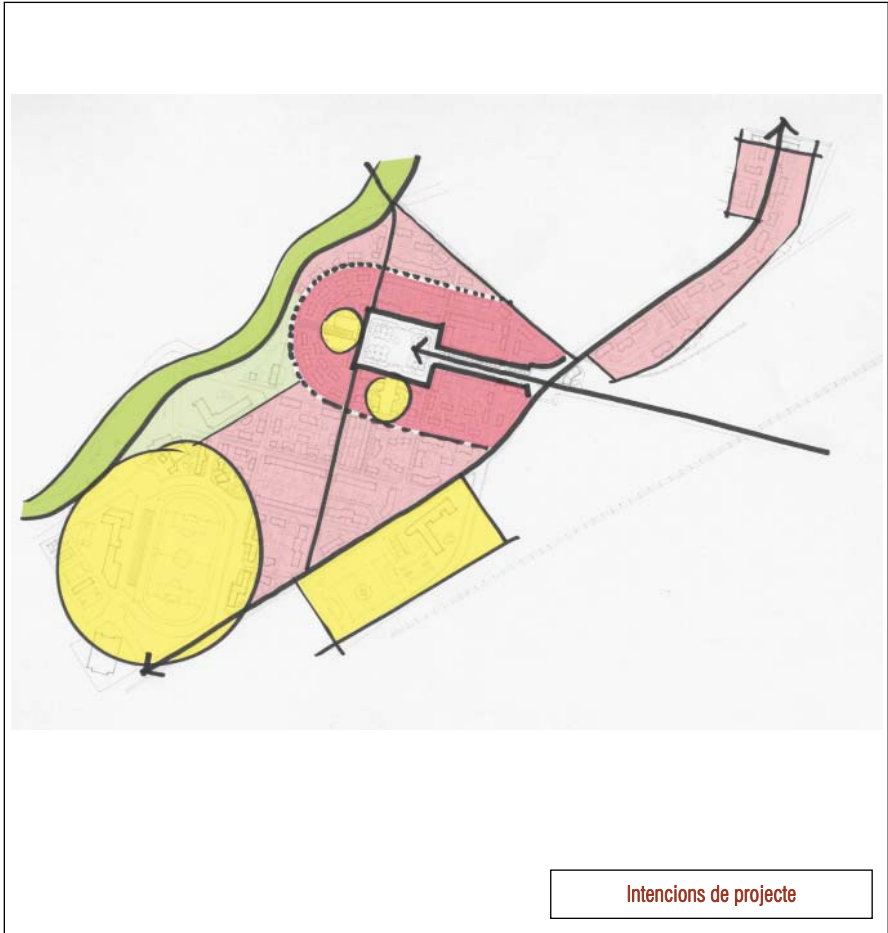
1. Composició urbana – Diversitat de recursos en funció de les intencions del projecte.
2. Serveis – Alt nivell dotacional que dona una elevada autosuficiència al conjunt.
3. Espai comunitari – Acurat disseny de l'espai central mitjançant el recurs arquitectònic.*
4. Diversitat tipològica – S'inclouen totes les tipologies amb diferents variants.
5. Homogeneïtat arquitectònica – Llenguatge arquitectònic comú en tota l'operació.
6. Parcel·lació – Diversitat de solucions en la disposició parcel·l·lària.
7. Arquitectura – Projecte arquitectònic dels edificis d'equipaments.
8. Secció viària – Intencionada combinació dels elements vegetals en el traçat viari.

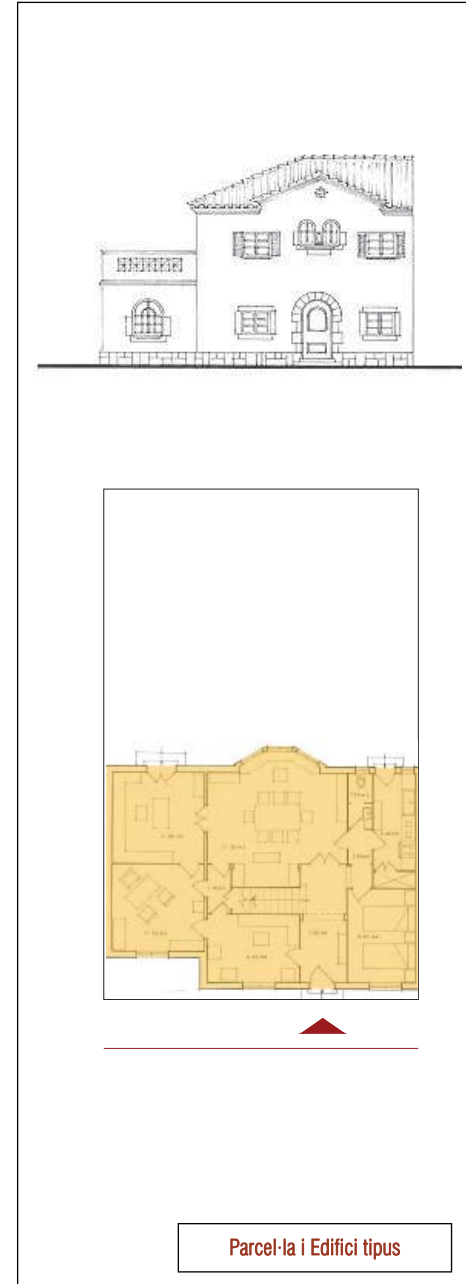
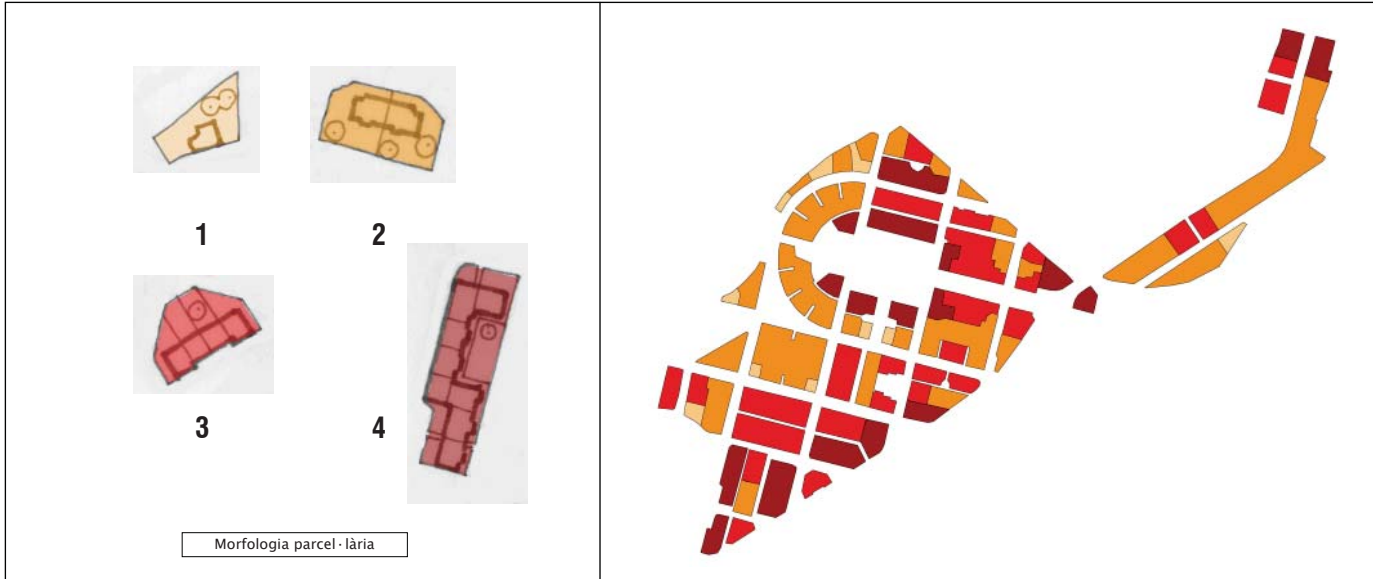
Plànol antic

Intencions de projecte

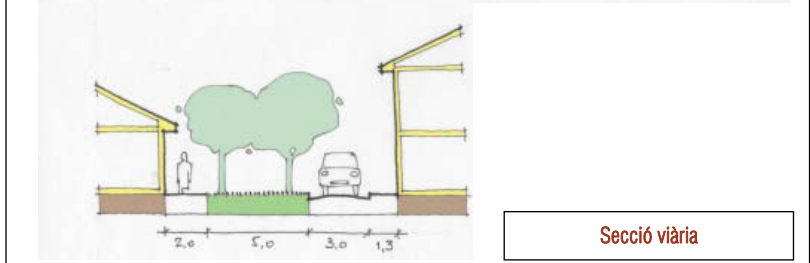
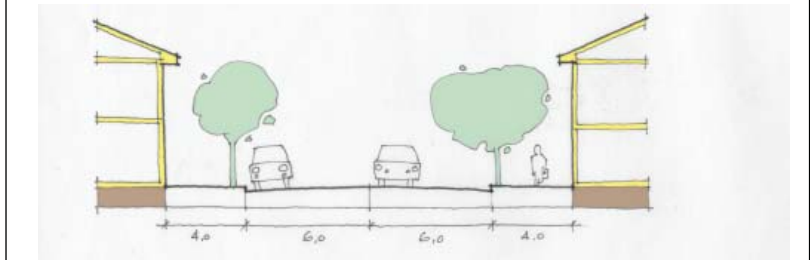
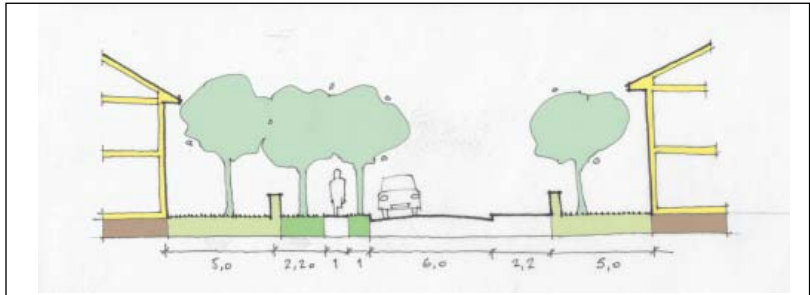
Principals aportacions

Composició urbana	Seveis	Espai comunitari	Diversitat tipològica	Homogeneïtat arq.	Parcel·lació	Arquitectura	Secció viària

Edificació

Secció viària

Els espais oberts

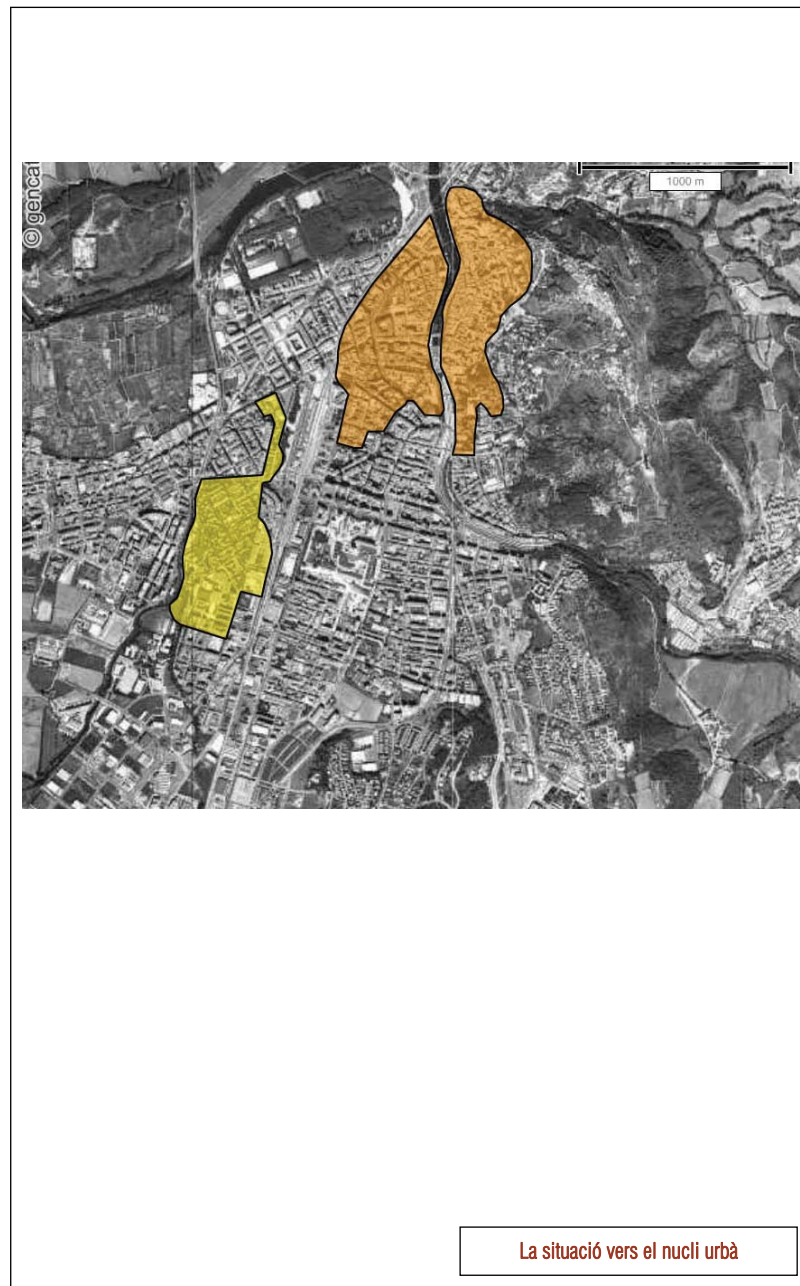
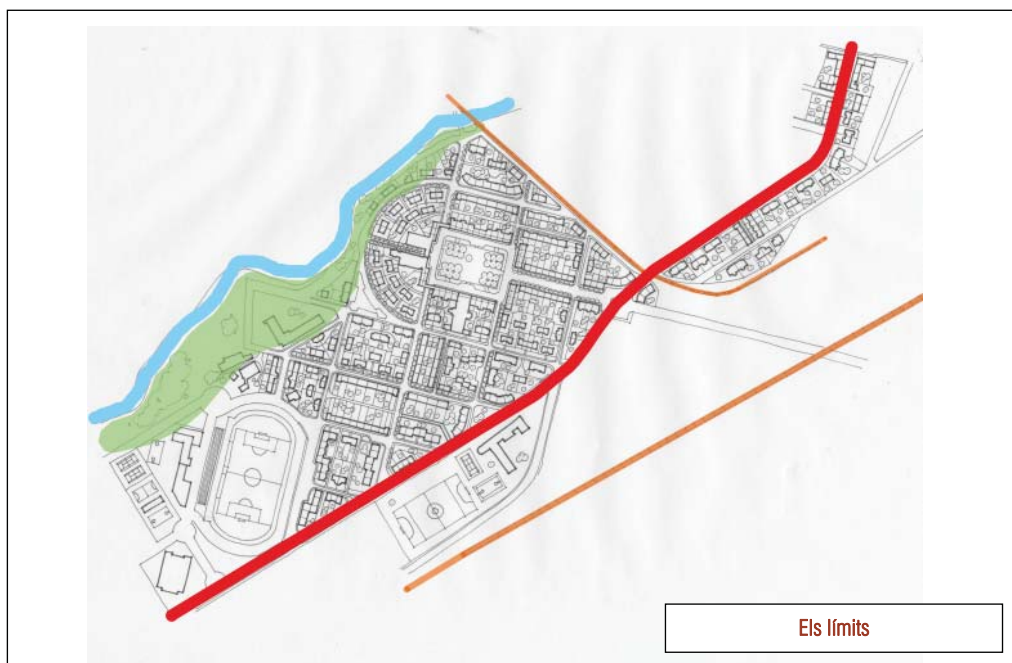
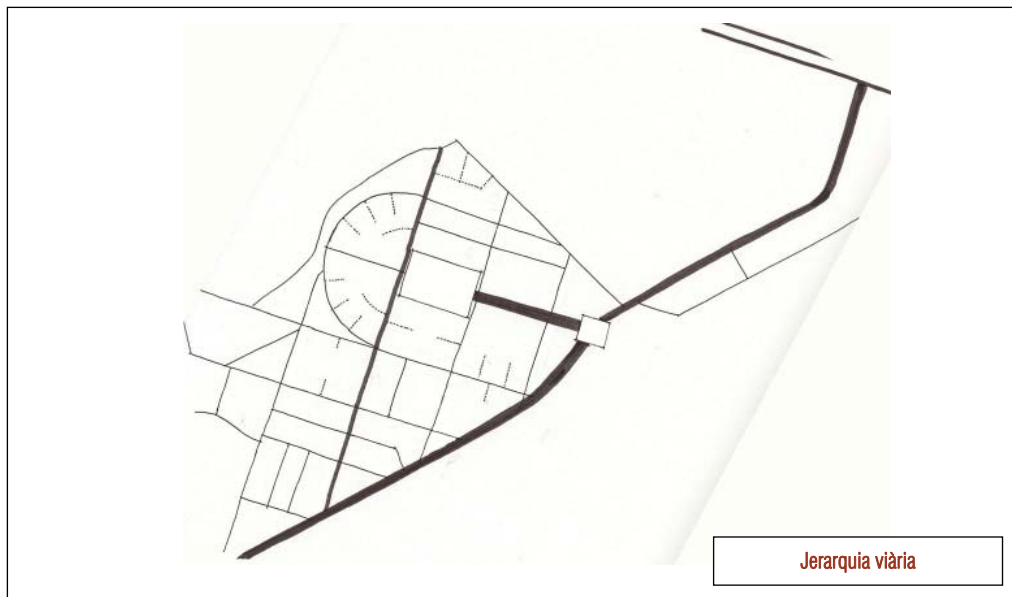

Tractament del verd viari

L'espai comunitari

Composició urbana

Projecte

Estat actual

▲ **Façana principal de la plaça.** El disseny del front que conté els edificis públics recull un disseny racionalista d'una plasticitat molt suggerent. La successió de les arcades, els successius canvis d'alineació en planta baixa i planta pis, el contrast volumètric, les arcades i la composició de la façana, o l'edifici pont, demostren una forta influència unwiniana que garanteix un fort caràcter d'identitat al complex. Les diferents façanes combinen l'arrebossat blanc amb els materials ceràmiques i la pedra als bassaments.

► **Les seccions viàries.** L'acurat disseny d'algunes vies mitjançant la mesurada incorporació d'elements vegetals, com alfombres verdes, petites tanques vegetals de caràcter públic i rengleres d'arbres, enriqueix notablement el traçat viari.

◀ **El paper del disseny viari.**

Aquestes dues imatges, que presenten una idèntica façana residencial, demostren com la importància del disseny viari pot respondre amb eficàcia al l'ús jeràrquic de les vies. Mentre la imatge superior correspon a un carrer secundari i més privat, la inferior mostra una de les vies més importants d'accés a la plaça major. Noti's, tanmateix, com la composició urbana enfatitza en aquest cas l'esmentat accés: el campanar de l'edifici religiós augura la importància d'aquest espai obert, al mateix temps que l'arcada que acaba de definir la plaça funciona com a porta d'accés a la mateixa i garanteix la continuïtat edificatòria en el seu interior.

▲ **Espais oberts secundaris.** Diverses placetes es distribueixen per tot l'àmbit, i incorporen elements vegetals, bancs i zones de joc.

Documentació complementària

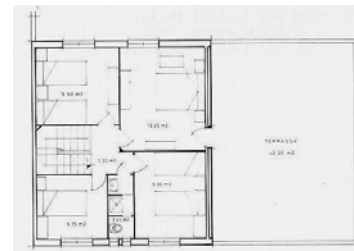
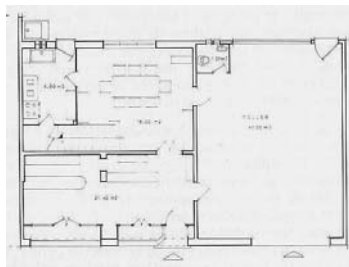
Cases per a obrers i petits artesans - Tipus 1

Planta baixa, planta primera i alçat.

Cases per a obrers i petits artesans - Tipus 2

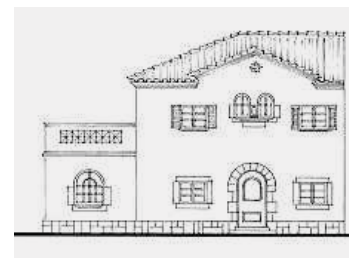
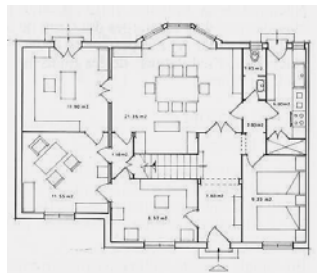
Planta baixa i alçat.

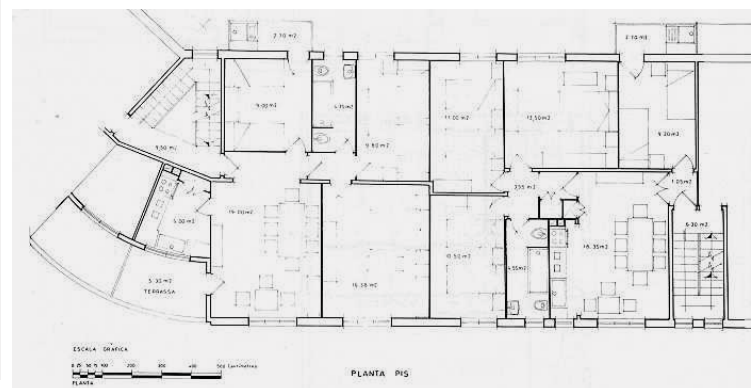
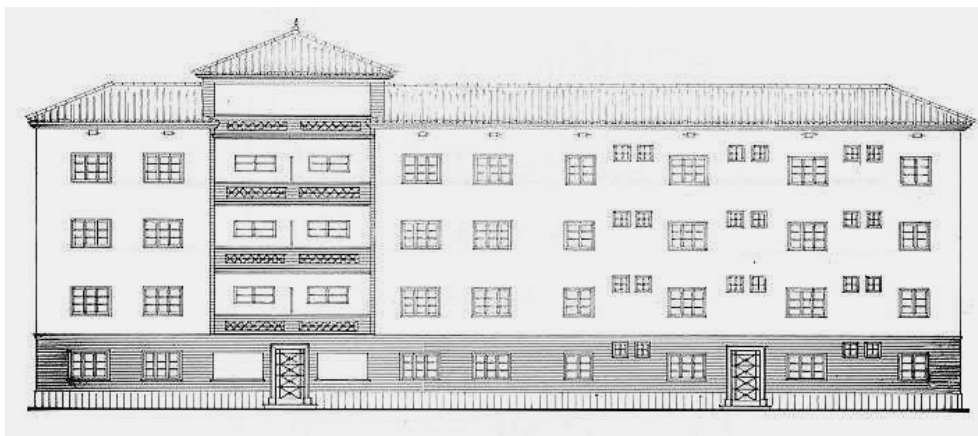
Cases per a classes més benestants - Tipus 1

Planta baixa, planta primera i alçat.

Documentació complementària

Cases per a classes més benestants - Tipus 2
Planta baixa, planta primera i alçat.

Bloc plurifamiliar.
Alçat i planta.

Documentació complementària

17

S'Agaró (Castell – Platja d'Aro)

Habitatge Burgès

~ 1922

Dades Tècniques	
Arquitecte	Rafel Masó
Promotor	Josep Ensesa
Nombre d'habitatges	~ 73
Superfície mitja de parcel·la	1.520 m ²
Superfície mitja d'habitatge	513 m ²

Extensió	~ 25,34 Ha
Densitat	~ 2,88 habitatges/Ha

Comunitat Jardí - Atributs		
Atributs Conceptuals	Motivació Teòrica	■
	Idea de Comunitat	■
Atributs Projectuals	Projecte preconcebut	■
	Dimensió i límits	■
	Espais oberts	■
	Equipaments	■
	Tipologia	■

Dades qualitatives			
1	Nivell d'Autosuficiència		
	Serveis	Església, hotel, pistes esportives.	
	Espai Obert	Superfície de l'espai obert qualificat	11.003 m ²
		Percentatge de l'espai obert qualificat	4,3 %
	Activitat econòmica	Hoteleria	
2	Elements d'Identitat		
3	Diversitat		
	Tipològica		■
	d'Usos		■
4	Entorn		
	Resposta vs relleu	■	
	Vincle amb l'entorn	■	
5	Mobilitat		
	Qualitat de la xarxa peatonal	■	
	Segregació viària	■	
	Control del trànsit de pas	■	
		ALT	MIG
			BAIX

Contexte

A principis dels 20' el turisme incipient creix al voltant dels petits ports de la Costa Brava. Entre el 1917 i el 1922 Josep Ensesa decideix comprar més terreny que el necessari per construir la seva casa i temptarà a Rafel Masó per dibuixar i projectar un nucli urbà ideal, una comunitat jardí que recorda els projectes anglesos de principis de segle, i molt influenciat per la colònia d'artistes de Darmstadt. Els terrenys de la platja de Sant Pol gaudien de la natura (el mar, les roques, la vegetació ja instal·lada), d'un confort modern, que es volia combinar amb un vocabulari arquitectònic singular, erudit, on coexistissin noucentisme, regionalisme, recerca pictòrica i diverses influències mediterrànies. El resultat definitiu serà una comunitat jardí de gran valor unitari i harmoniós. També la seva rellevància mediàtica va suposar ser escenari de rodatge de vàries pel·lícules, entre elles la d'Orson Welles "Mr. Arkadin", així com la publicació de la revista «S'Agaró» entre el 1949 i 1974. Les activitats d'alta societat s'aniran també succeint: tornejos de tennis d'alt nivell, concursos hípics, competicions de *bowling*, regates de vela, concursos de dansa, balls i concerts estivals.

Rafel Masó, en un triptic promocional, definiria l'indret i les seves pretensions:

S'Agaró. El bell redós de la Costa Daurada - Nova urbanització: banys, confort, platja ideal - La més bella, la més suau - La creació de un poble - Sojorn ideal - Tasseu ses llums, sos aires, sa platja i sos banys. Fiu-hi vostra casa - Sojorn ideal: Llums mágiques, Aires suaus, Platja única, Sports de mar, Bany, Confort.

Valoració del Projecte

En aquest projecte es distingeixen dues fases: una primera que respon al projecte original de Rafel Masó, i una segona que significa la seva extensió fins la cala de Sa Conca, més al nord, probablement obra de Francesc Folguera.

La primera de les dues fases és molt més compacta i endreçada, amb unes intencions quant a la composició urbana molt més clares. El projecte proposa un espai obert central rectangular singularitzat per uns edificis als extrems i una porxada que recull les vistes vers el mar. En el seu front oest, uns edificis residencials adaptats al relleu formalitzen l'altre front (aquests edificis no s'acabaren de realitzar). Un recorregut peatonal mitjançant una escalinata connecta l'espai obert amb el mar. La resta de la intervenció pivota sobre aquest espai central, adaptant-se a la morfologia del terreny. És significatiu que en el dibuix de Masó es defineix la volumetria d'aquest espai, mentre que en la resta de l'àmbit només es dibuixa la parcel·lació. En el traçat viari, que rodeja aquesta plaça principal, s'hi reconeixen petites placetes de caràcter rodad. L'edifici residencial de la família Ensesa se situa en l'extrem sud, proper a l'edifici hoteler que singularitza l'accés principal a la comunitat jardí.

El recorregut del camí de ronda resta tant sols apuntat, i no serà fins a la intervenció de la segona fase en què Folguera acabarà definint el seu caràcter. Aquesta segona fase queda singularitzada per dos elements principals: l'església i la plaça del mirador. El traçat dels carrers pretén entafillar aquests dos punts. L'entorn de l'església de l'Esperança ve definit per l'edifici-pont situat al nord, i molt especialment per l'escalinata d'accés des de l'avinguda de l'església, amb dues rengleres de xipressos simètriques. Per la seva banda, la plaça mirador representa una important balconada vers el mar, vinculada al traçat rodad principal mitjançant uns jardins romàntics aterrats, i amb una petita glorieta en l'altre extrem.

Cal remarcar, com a fet singular i vinculat a la singularitat de l'indret, l'aparició el 1929 dels autobusos Pullman, els primers del país, que connectaren l'operació amb Barcelona.

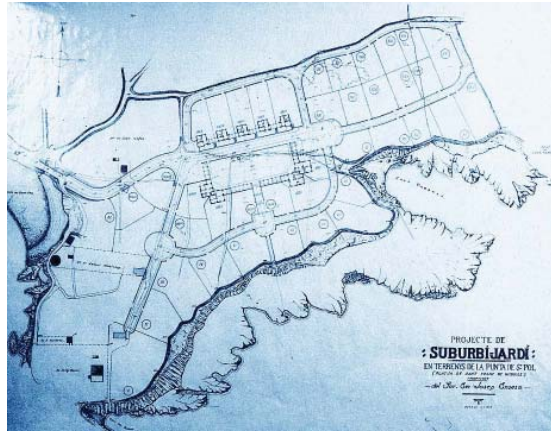
PRINCIPALS APORTACIONS

1. Traçat peatonal – El camí de ronda costaner.*
2. Composició urbana – Configuració de l'espai públic.
3. Homogeneïtat arquitectònica – Llenguatge arquitectònic unitari.
4. Arquitectura – Llenguatge homogeni i singular.
5. Tractament paisatgístic – Passeig de ronda.
6. Adaptació al relleu – Adaptació topogràfica.

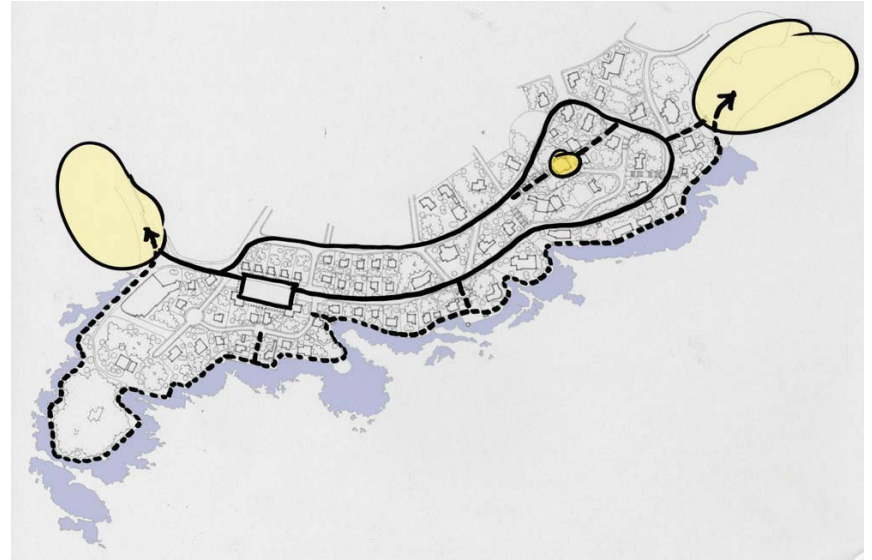

Plànol del Projecte

Plànol original

Intencions de projecte

Traçat peatonal

Composició urbana

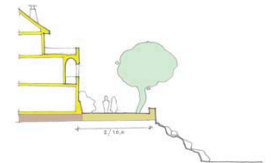
Homogeneïtat arquitectònica

Arquitectura

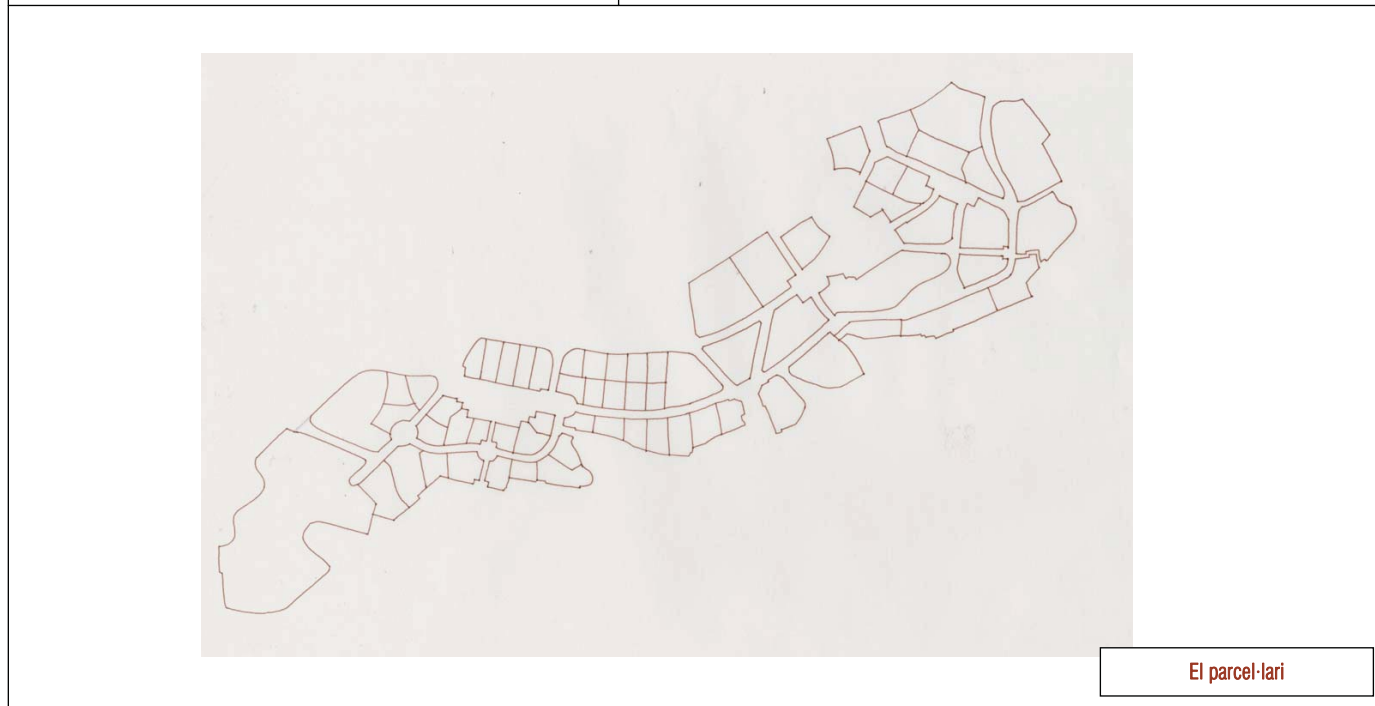
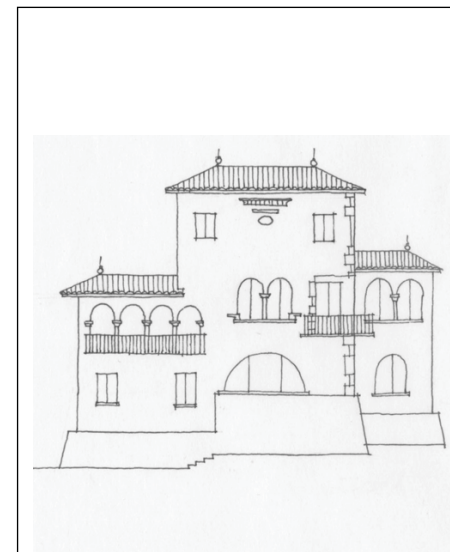
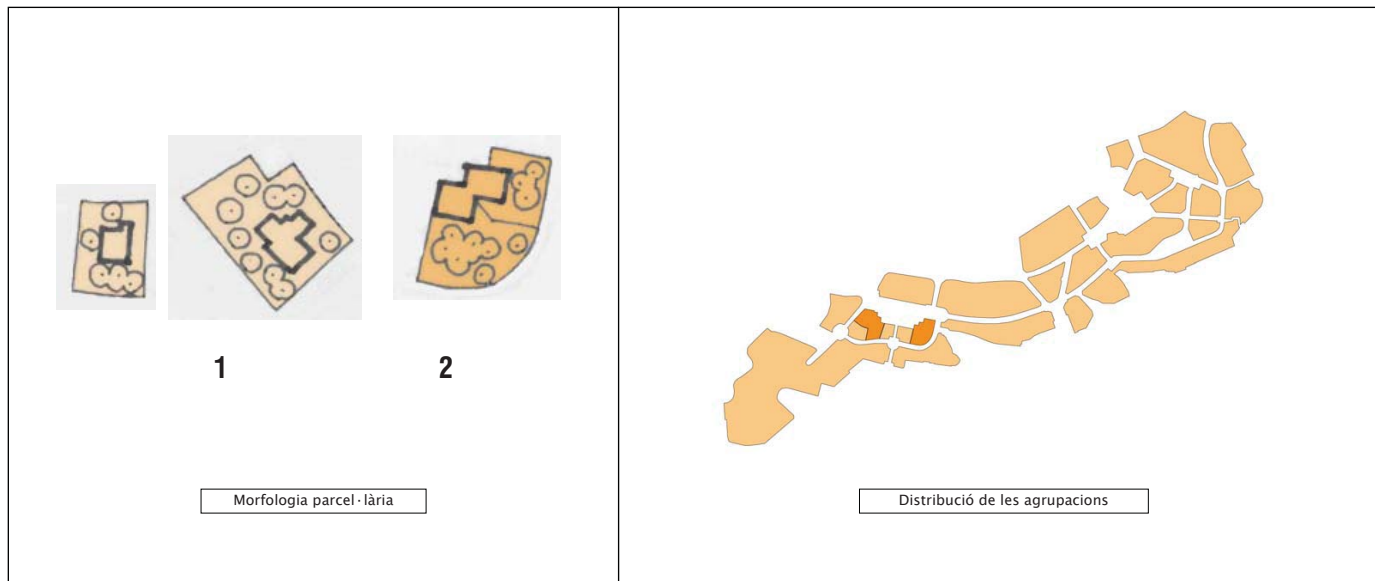

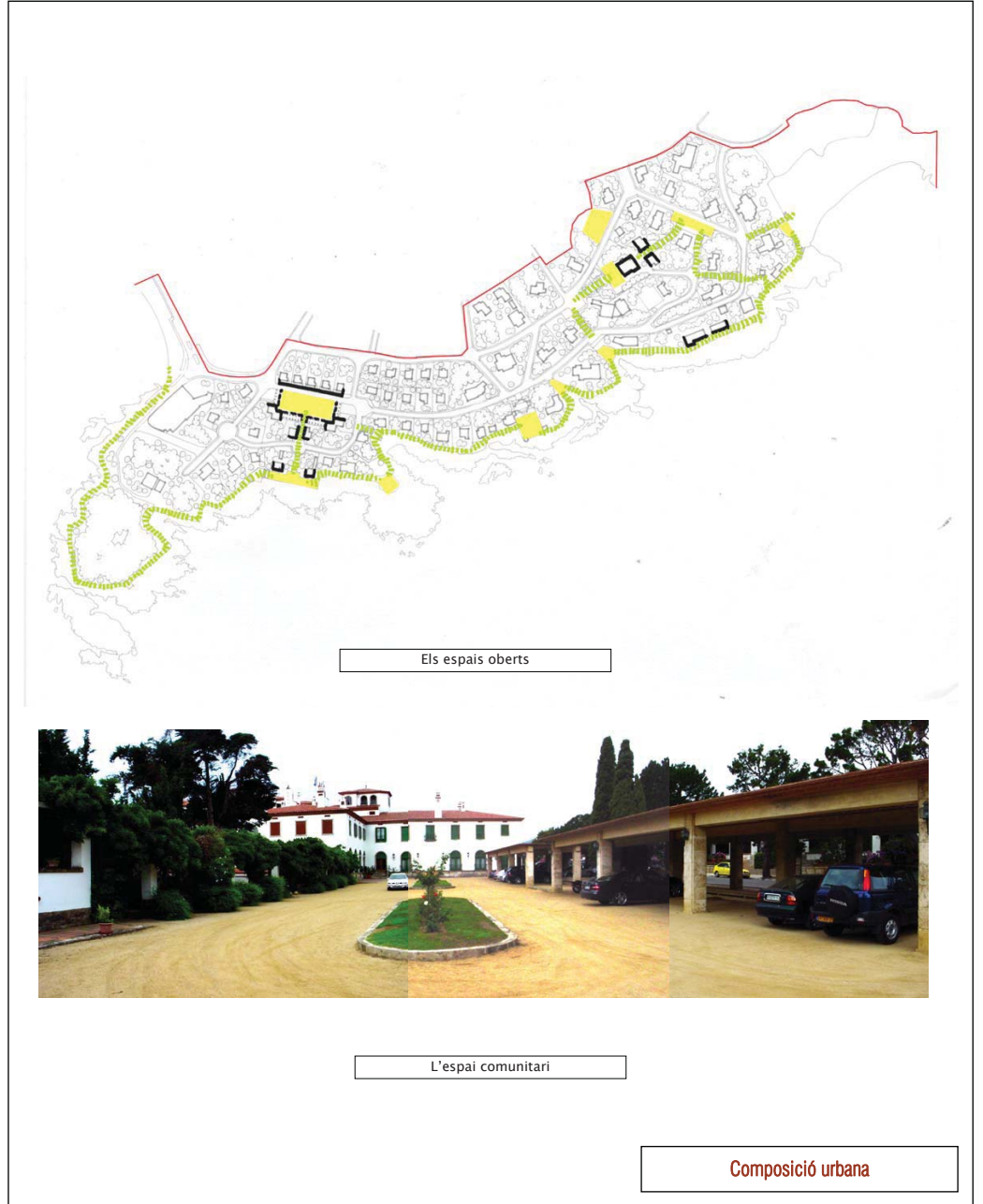
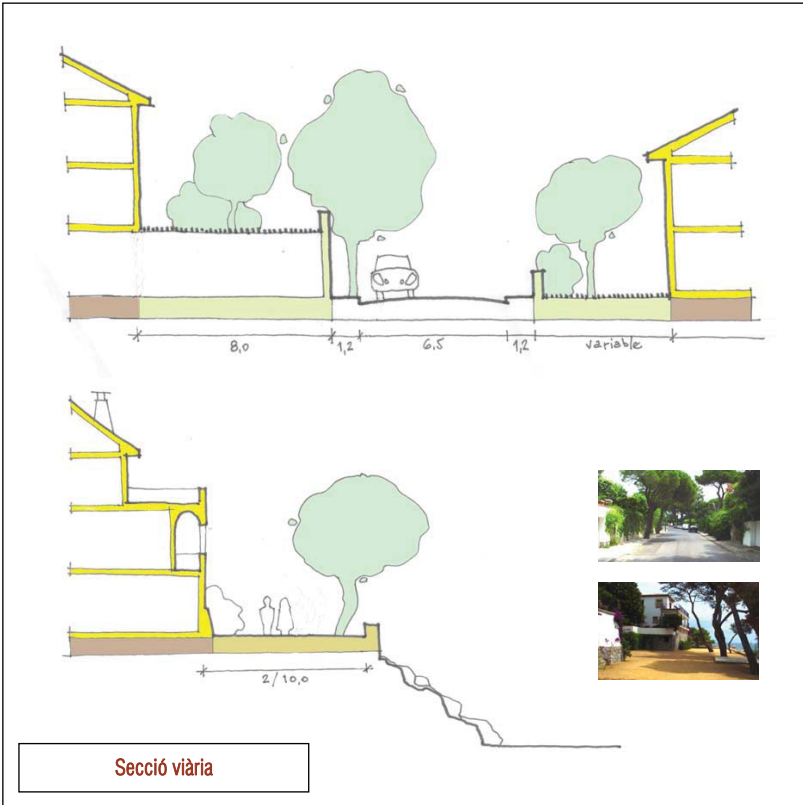
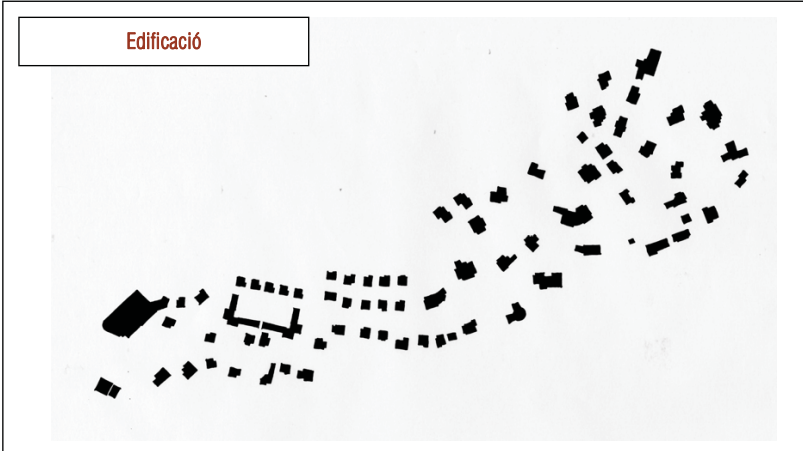
Tractament paisatgístic

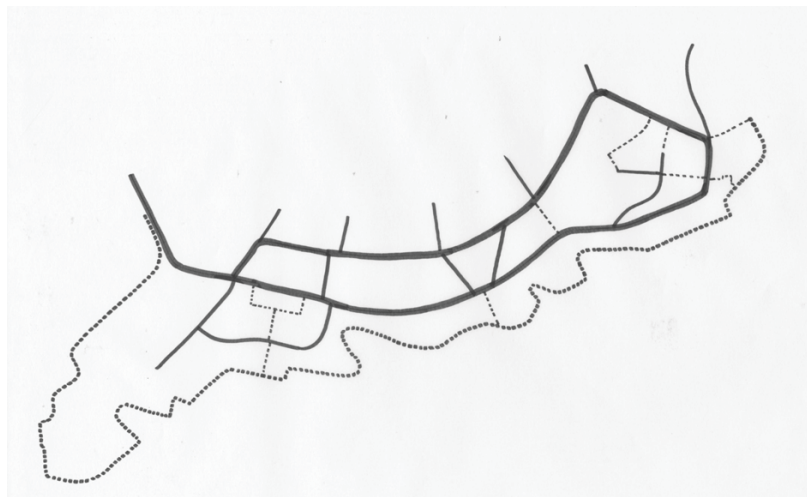

Adaptació al relleu

Principals aportacions

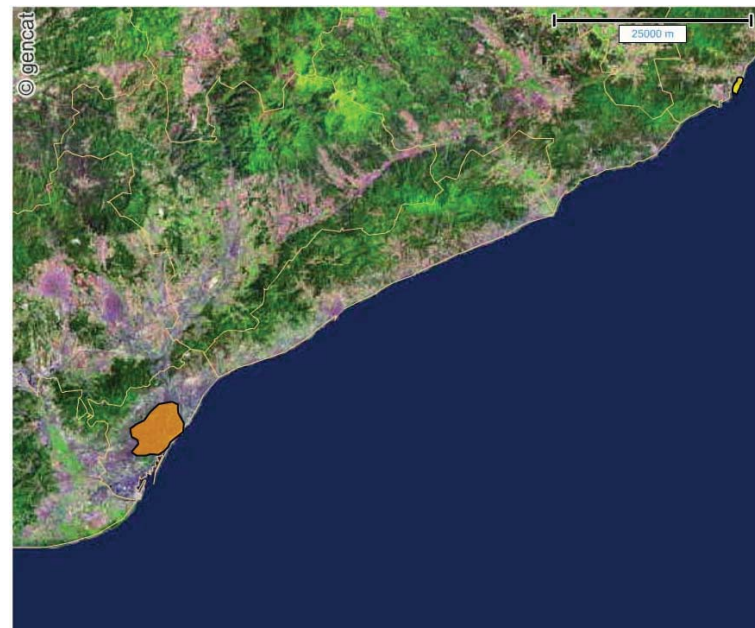

Jerarquia viària

Els límits

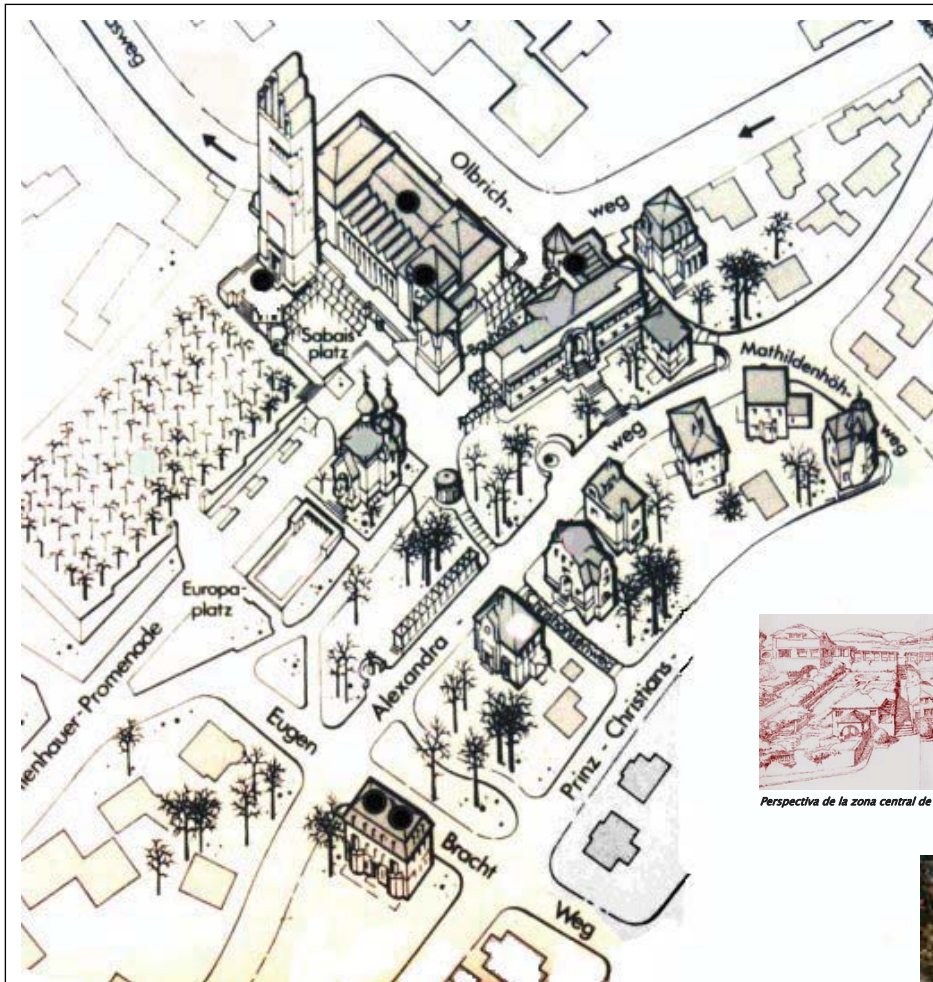
La situació vers el nucli urbà

Projecte

Estat actual

Colònia d'Artistes (Künstlerkolonie) al Mathildenhöhe quater Darmstadt

El projecte de la Colònia d'Artistes de Darmstadt, a 30 km al sud de Frankfurt, era conegut i admirat per Masó, i sens dubte va influir significativament en el disseny de S'Agaró. Es tracta d'una petita comunitat jardí fundada pel gran duc Ernst Ludwig el 1899 per a 7 artistes, amb la intenció de formar un nucli que integrés els habitatges i els tallers dels artistes. Aquesta colònia va organitzar quatre exposicions, el 1901, 1904, 1908 i el 1914.

La colònia va ser dissenyada per Joseph Maria Olbrich (1867-1908), i hi va residir l'arquitecte Peter Behrens, juntament amb varis decoradors, un escultor, un ceramista, un vidrier, un editor i un dissenyador d'arts plàstiques. L'estil de l'Art Nouveau es reflecteix en els dibuixos de Rafel Masó, tot i que l'execució definitiva dels edificis desdibuixa sensiblement aquesta influència. Es reconeix també la similitud del traçat del nucli central d'aquesta intervenció, molt proper formalment al que correspon amb l'espai central de S'Agaró. El complex del Museu de la Colònia d'Artistes mostra una volumetria que es pot identificar en la perspectiva de Rafel Masó de la zona central del seu projecte.

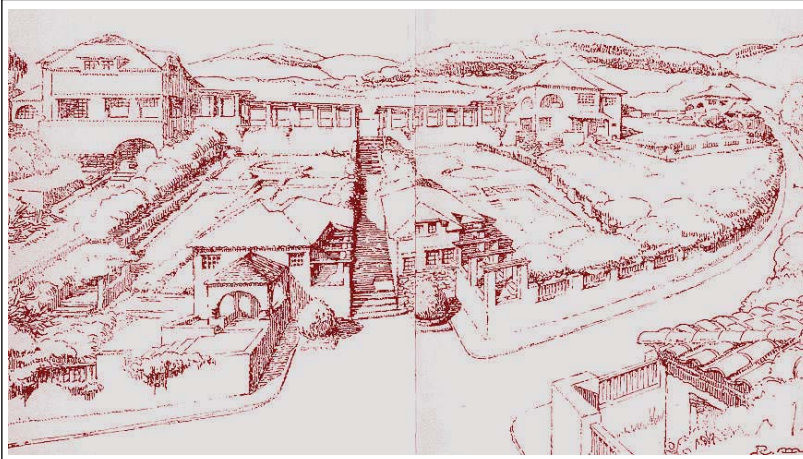
Perspectiva de la zona central de S'Agaró, de Rafel Masó.

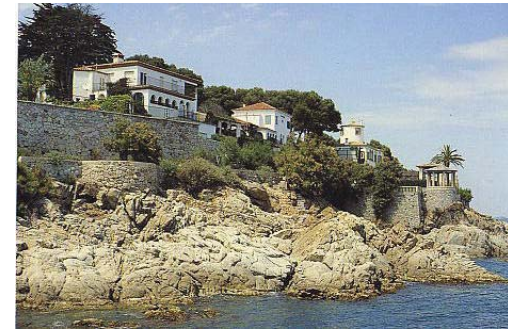
Joseph Maria Olbrich

Documentació complementària

4 ▲ **Perspectiva del sector central de la comunitat, de Rafel Masó, i imatge actual del mateix sector.** L'espai obert principal de la intervenció s'amaga rera el porticat que apareix a la perspectiva, on les cantonades queden singularitzades mitjançant la volumetria dels edificis. Aquest recurs compositiu es repeteix al peu de l'escalinata, on els dos edificis residencials es disposen simètricament, definint la petita plaça que condueix al front de mar. Aquest exercici de composició urbana és el més destacable de tota la intervenció.

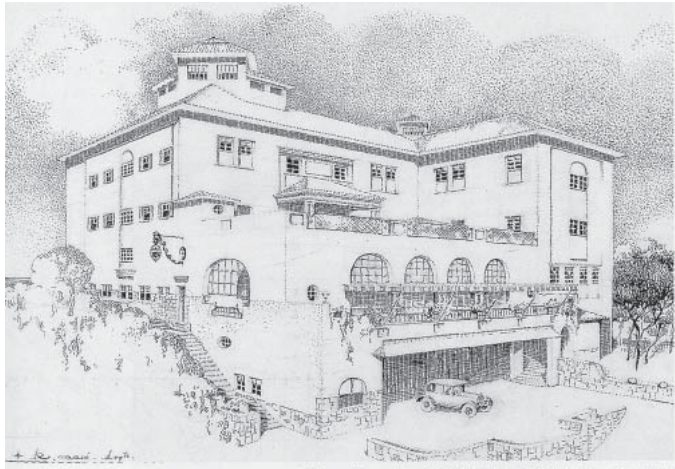

▲ **El camí de ronda.** El projecte de Francesc Folguera que defineix un recorregut peatonal pel front de la costa alterna compositivament amb els pins, les diferents amplades del camí, la configuració de petites places i espais oberts disposats al llarg del traçat, i la volumetria dels edificis residencials. Aquest recorregut és un element singular que permet donar coherència a tot el projecte, reforçant el caràcter d'identitat que el llenguatge arquitectònic dels edificis ja confereix.

▲ **El llenguatge arquitectònic i la connexió mitjançant el transport públic.** La plasticitat i riquesa ornamental de la majoria dels edificis residencials conferien a la intervenció d'un caràcter singular i exclusiu. Tanmateix, el paper de l'empresa Pullman, creada el 1929 com a cotxes de línia que connectaven la comunitat jardí amb la ciutat de Barcelona, enfatitzava encara més la importància d'aquesta operació per ser la primera línia d'autobusos del país.

Documentació complementària

▲ **Perspectiva de l'hostal "La Gavina".** Projecte de Rafel Masó, de 1932. La singularitat del llenguatge arquitectònic és homogeni també en la gran majoria dels habitatges, impregnant el projecte residencial d'una suggerent coherència formal que la fa singular.

▲ **L'hostal "La Gavina".** Imatge actual. La façana principal de l'edifici singularitza l'accés a la comunitat jardí, a la vegada que respon al reclam turístic del sector.

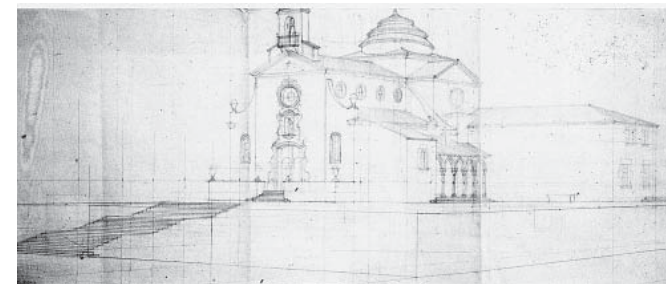
▲ **Póster publicitari.** Les activitats esportives i culturals d'èlit a S'Agaró afavorien la diferenciació social del complex i dels seus residents.

▲ **Rodatge d'una pel·lícula.** Muntatge cinematogràfic del film d'Orson Wells "Mister Arkadin", en l'entorn de S'Agaró. Entre d'altres pel·lícules s'hi filmaren també "Pandora" i "Suddenly, last Summer". Aquestes activitats culturals dotaven de prestigi al nucli residencial.

▲ **Accés a l'església.** La principal via peatonal d'accés a l'església de la Mare de Déu de l'Esperança queda magnificada per l'escalinata i la composició dels xipressos a banda i banda de les escales.

▲ **Perspectiva de l'església.** El projecte de l'edifici religiós data de 1939, obra de l'arquitecte Francesc Folguera, autor també del primer disseny del camí de ronda.

Documentació complementària

18

Torre Valentina (Calonge)

Turisme

1959

Dades Tècniques	
Arquitecte	José Antonio Coderch
Promotor	Hoteles y Restaurantes S.A.
Nombre d'habitages	131
Superfície mitja de parcel·la	109 m ²
Superfície mitja d'habitatge	152 m ²

Extensió	8,20 Ha
Densitat	15,98 habitages/Ha

Comunitat Jardí - Atributs		
Atributs	Motivació Teòrica	■
Conceptuals	Idea de Comunitat	■
Atributs Projectuals	Projecte preconcebut	■
	Dimensió i límits	■
	Espais oberts	■
	Equipaments	-
	Tipologia	■

Dades qualitatives				
1	Nivell d'Autosuficiència			
	Serveis	Hotel de 80 habitacions		
	Espai Obert	Superfície de l'espai obert qualificat	9.921 m ²	
		Percentatge de l'espai obert qualificat	12,10 %	
Activitat econòmica	Hotelera			
2	Elements d'Identitat			
3	Diversitat			
4	Tipològica		■	
	d'Usos		■	
4	Entorn			
	Resposta vs relleu	■		
	Vincle amb l'entorn	■		
5	Mobilitat			
	Qualitat de la xarxa peatonal	■		
	Segregació viària	■		
	Control del trànsit de pas	■		
		ALT	MIG	BAIX

Contexte

Aquest projecte neix en un moment en què la discussió tipològica a partir de les reflexions del Moviment Modern arribava a un punt de singular riquesa, ja que les primeres alternatives a la ciutat debatudes en els primers congressos dels CIAM es posaren en dubte, i les noves tendències liderades pel Team X suggerien altres models de ciutat, amb alternatives menys teòriques i més atentes a l'indret i a les necessitats socials de l'individu i on es plantejava la recuperació de l'escala humana en front de les antigues propostes més abstractes.

Valoració del Projecte

La solució urbanística que es planteja en aquest projecte parteix principalment de la idea de donar resposta al fort desnivell de l'àmbit. Es tracta d'un projecte en què la secció transversal esdevé fonamental, de manera que a través del joc d'alçades es configura tant la tipologia residencial com la formalització dels carrers peatonals que traben la proposta.

El projecte s'estructura a partir d'unes franges d'habitages travessades per dos eixos peatonals principals en el sentit muntanya-mar. És precisament sobre aquests eixos on es recolzen els espais oberts, justament en els punts on coincideix amb els recorreguts peatonals longitudinals, ubicats sota els habitages. L'argument que es reflecteix en la memòria del projecte respon a la intenció d'evitar que els vianants circulin en front de les sales d'estar i per a que els nens puguin jugar al carrer en cas de pluja. En qualsevol cas, el tractament dels espais lliures apareix molt poc definit, i es presta molta més atenció a la resolució de les distribucions dels habitages, de manera que la definició de l'espai lliure del projecte resta tant sols apuntada.

La peça més important del projecte és el volum de l'hotel, un servei de caràcter privat. Aquest complex i la seva mida respecte els habitages unifamiliars en filera va en detriment dels espais comunitaris, que exerceixen un paper secundari en l'organització general, al marge de l'espai principal situat a la banda nord de l'hotel.

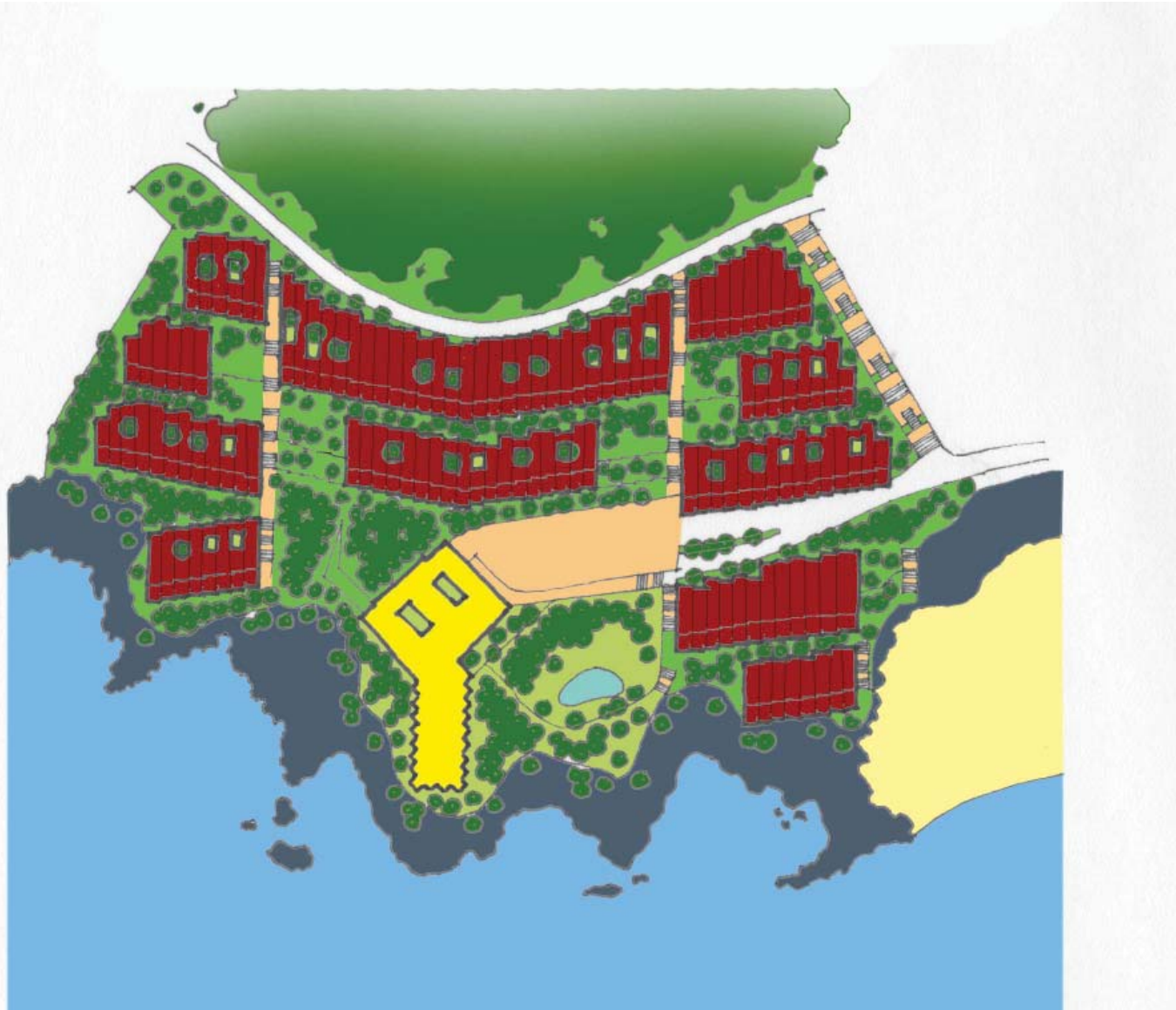
Existeix però una clara segregació viària, de manera que el límit superior del projecte queda definit per un vial d'accés, i del que parteixen els eixos peatonals perpendiculars a la línia de costa. Un segon vial, que neix d'un eix viari paral·lel a la costa, dona accés a les instal·lacions de l'hotel.

La vàlua més important d'aquest projecte rau en l'estudi tipològic dels habitages i en la seva relació respecte el relleu, i l'habilitat que aquesta solució demostra en la configuració dels carrers peatonals a cobert, i la manera de resoldre els extrems dels seus recorreguts mitjançant la incorporació de petites terrasses que formalitzen els espais oberts comunitaris. La composició urbana que en resulta d'aquesta solució permet contrastar aquests passos més urbans amb els arbres que els acompanyen en el seu recorregut a cel obert.

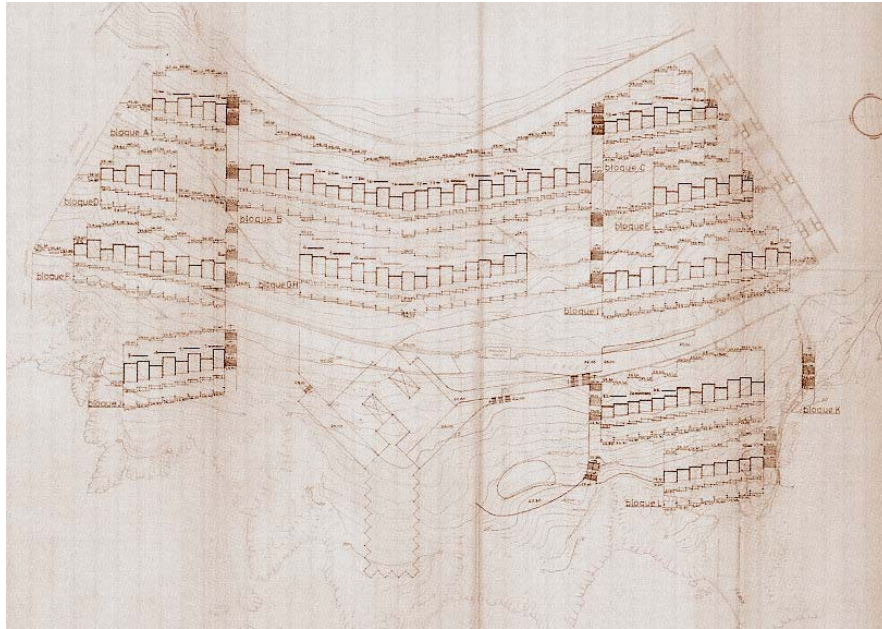
PRINCIPALS APORTACIONS

1. Intencions de projecte – Estructuració del la intervenció a partir de tres franges residencials i el cos central de l'hotel.
2. Composició urbana – Contrast del volum hotelier vers els habitages, i disposició volumètrica dels mateixos.
3. Parcel·lació – Tipologia i distribució.
4. Xarxa peatonal – Concatenació d'espais oberts a partir d'eixos peatonals a cota i eixos transversals de comunicació.
5. Secció viària – Relació entre l'habitatge i el recorregut peatonal.
6. Secció tipològica – Adaptació de l'habitatge vers el relleu.
7. Arquitectura – Llenguatge estètic propi del Moviment Modern.
8. Homogeneïtat arquitectònica – Llenguatge estètic propi del Moviment Modern.
9. Adaptació al relleu – Ordenació dels habitages i secció general.
10. Flexibilitat tipològica – Diversitat d'habitages i de distribucions interiors.

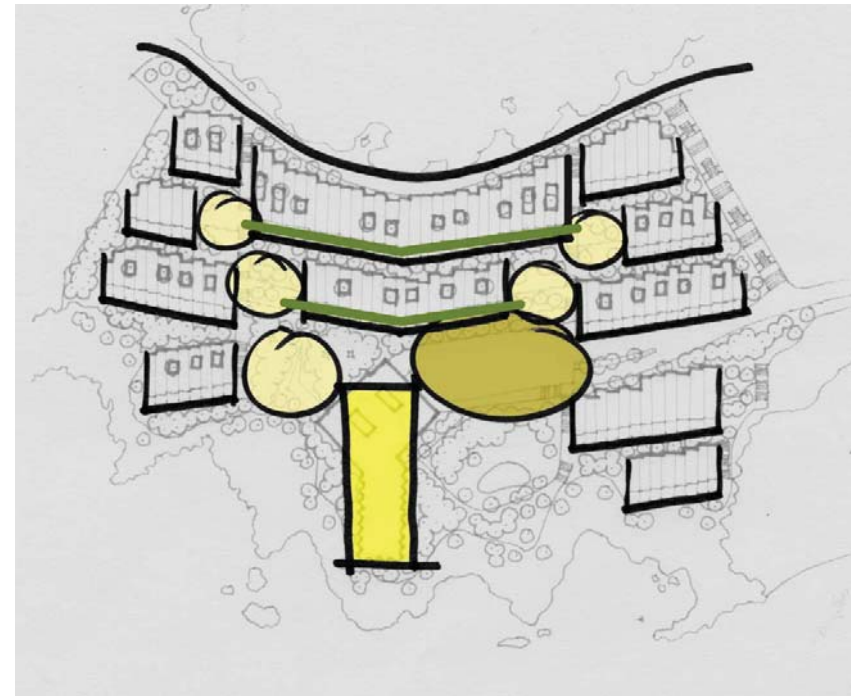

Plànol del Projecte

Plànol original

Intencions de projecte

Principals aportacions

Intencions projecte

Composició urbana

Parcel·lació

Xarxa peatonal

Secció viària

Secció tipològica

Arquitectura

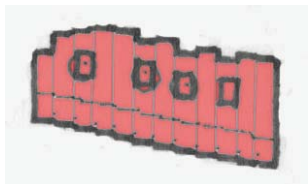
Homogeneïtat arq.

Adaptació al relleu

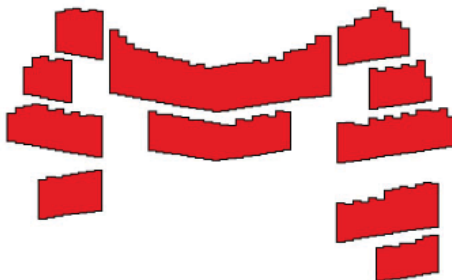

Flexibilitat tipològ.

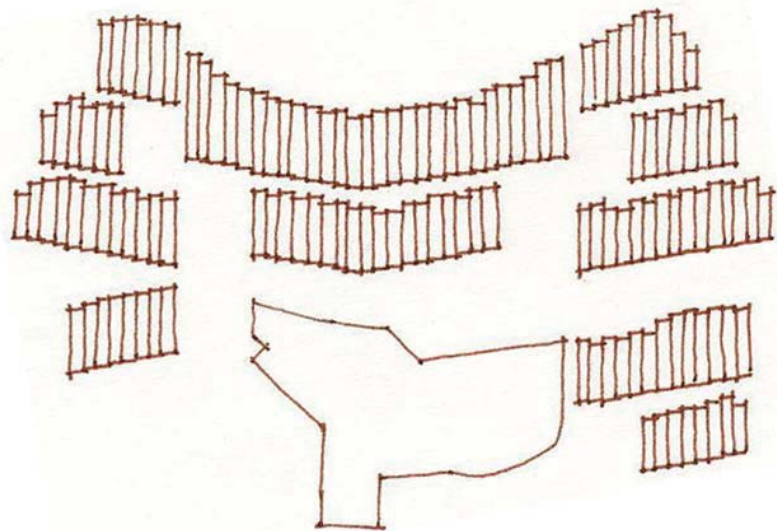

1

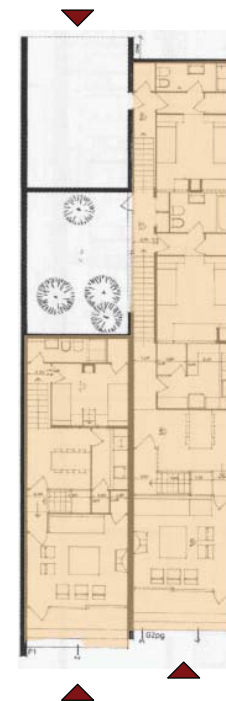
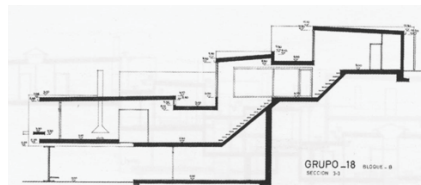
Morfologia parcel·lària

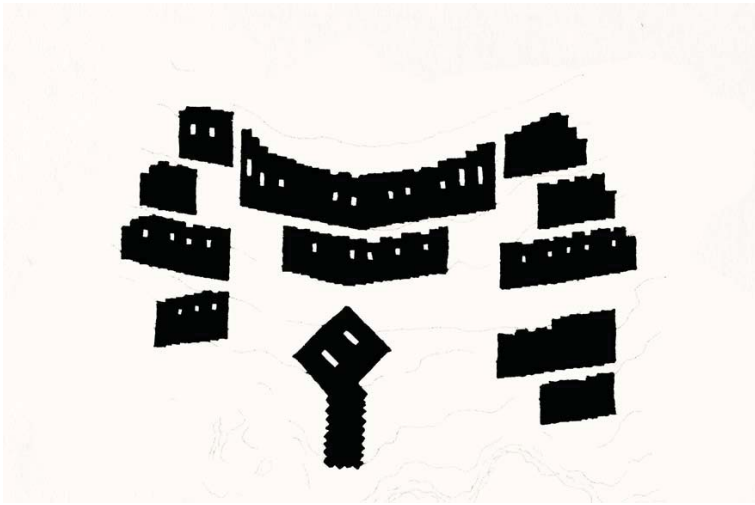
Distribució de les agrupacions

El parcel·lari

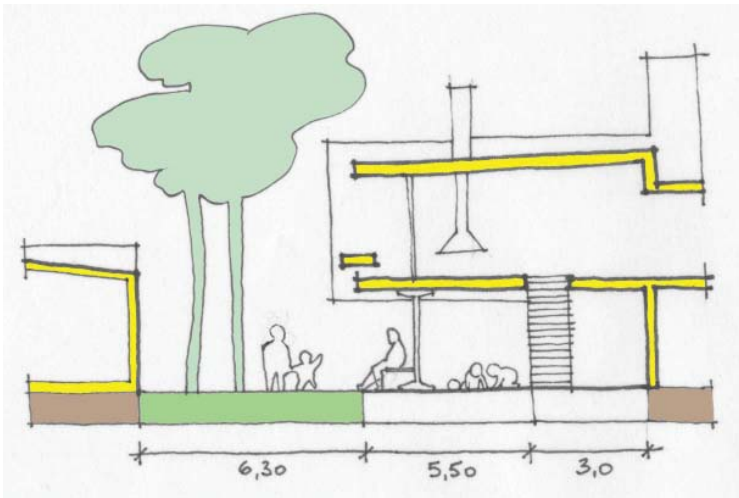
Parcel·la i Edifici tipus

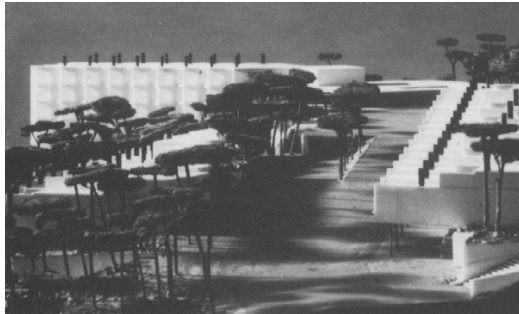
Edificació

Els espais oberts

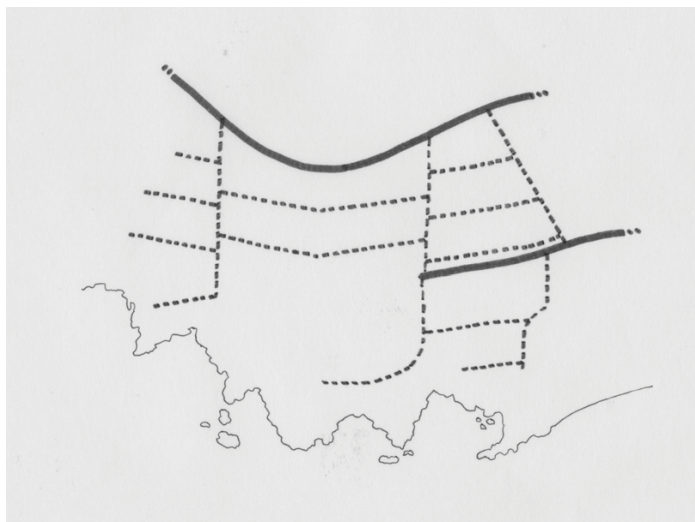

Secció viària

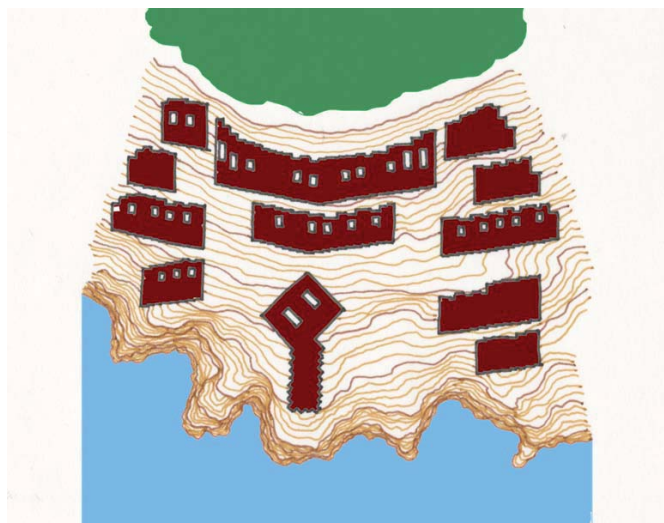

L'espai comunitari

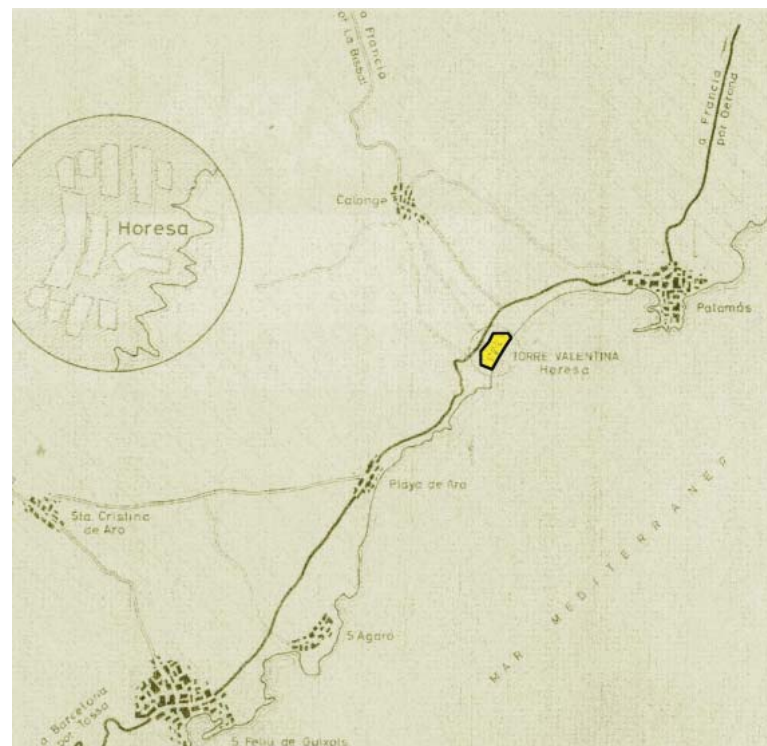
Composició urbana

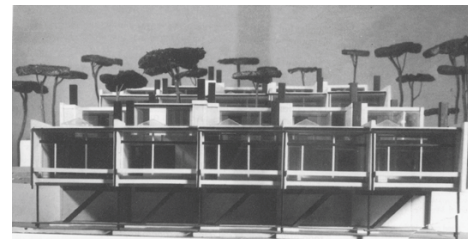
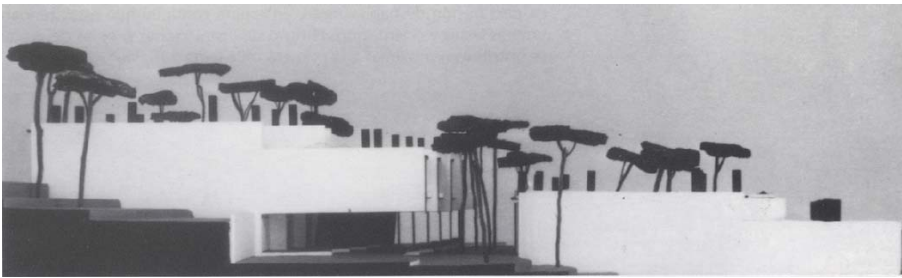
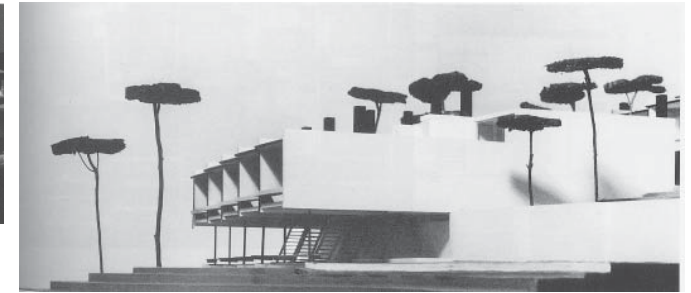
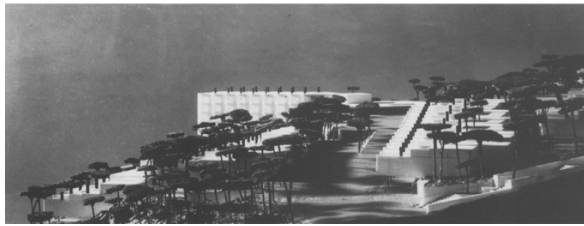
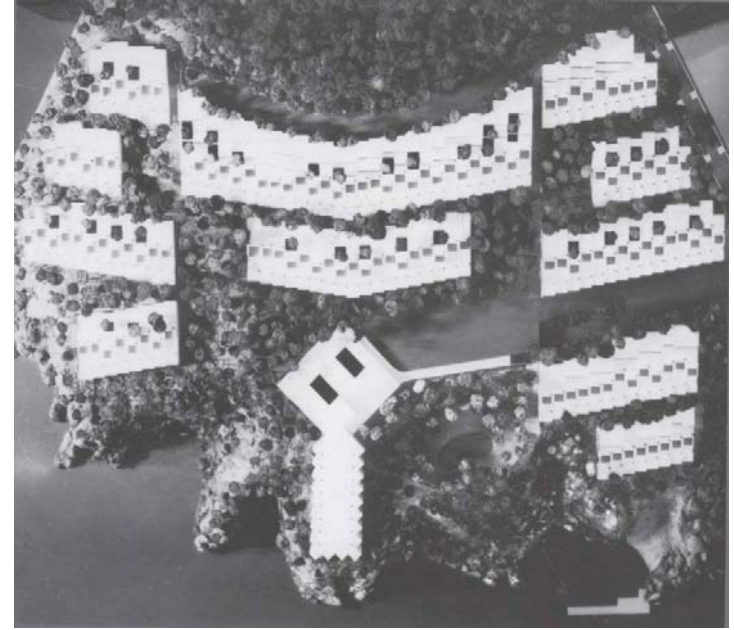
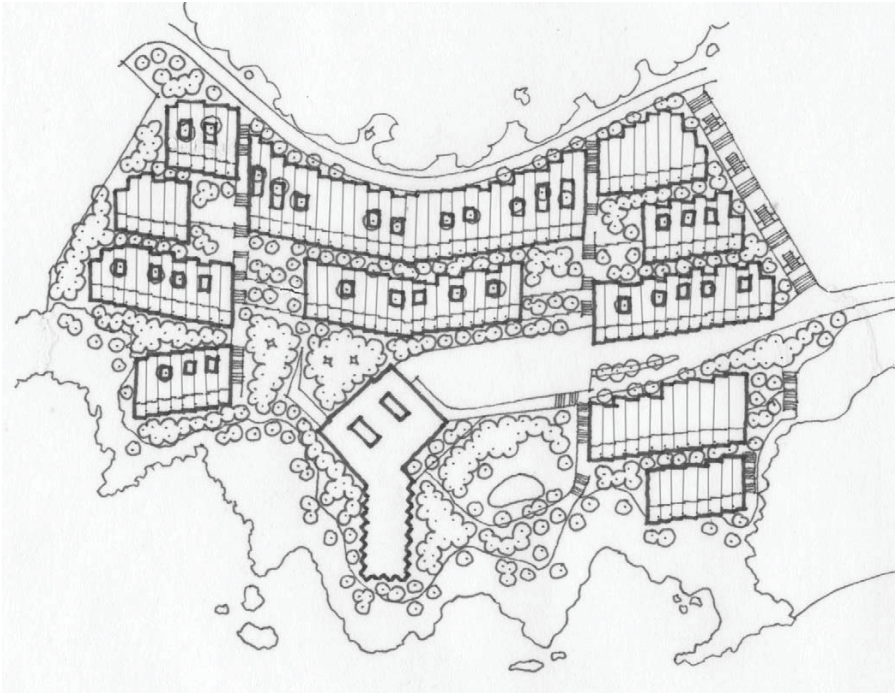
Jerarquia viària

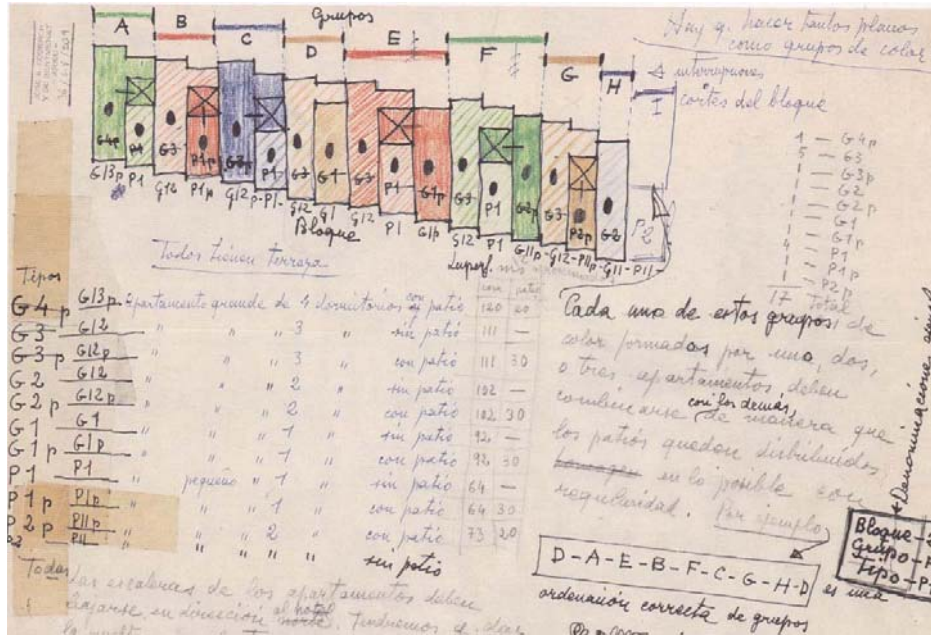
Els límits

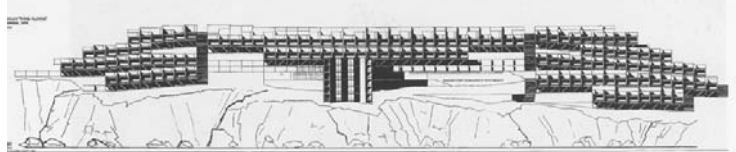
La situació vers el nucli urbà

Proposta volumètrica

▲ Estructura combinatòria dels habitatges. En aquest plànol, Coderch explica les disposicions dels apartaments pel que fa a les tipologies i als blocs als que pertanyen, especificant el nombre d'habitacions de cada patró.

▲ Alçat i vista de la maqueta. Si bé en l'alçat l'hotel passa desapercbut, en la imatge de la maqueta representa una proposta volumètrica contundent, on els habitatges queden amagats rera la pineda de l'emplaçament.

▲ Emplaçament. Foto aèria obliqua des del sudest, 1958. Arxiu Coderch.

▲ Presentació del projecte al Team X.

▲ Pelayo Martínez Paricio. Proposta datada el 1953.

Documentació complementària

Annex 2

COMUNITATS JARDÍ

En aquest apartat es presenta un inventari de les comunitats jardí que s'han contemplat en el present treball. Com ja s'ha comentat en el capítol introductori, la tesi no pretén ser un atlas extensiu i pormenoritzat de totes les intervencions que s'han desenvolupat en l'àmbit d'estudi, sinó que planteja un escenari de classificació on cadascuna de les comunitats jardí del territori català, hagin estat contemplades o no en aquest estudi, disposi del seu lloc dins el quadre taxonòmic.

En els exemples que segueixen s'han emmarcat en color vermell les comunitats jardí menors.

Colònies Tèxtils

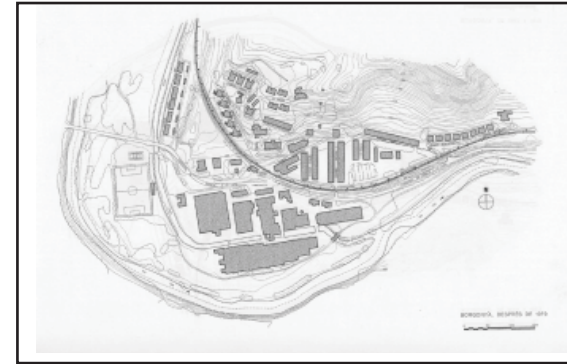
C₁

Agafallops (Ripoll)

Ametlla de Merola

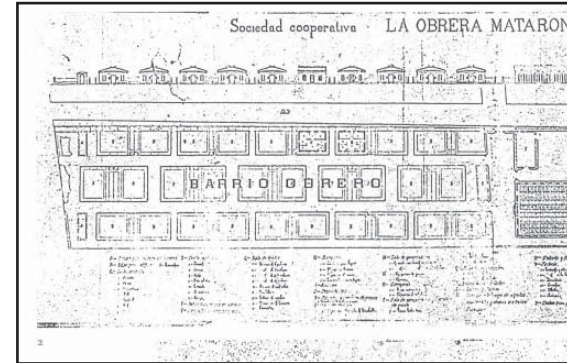
Borgonyà

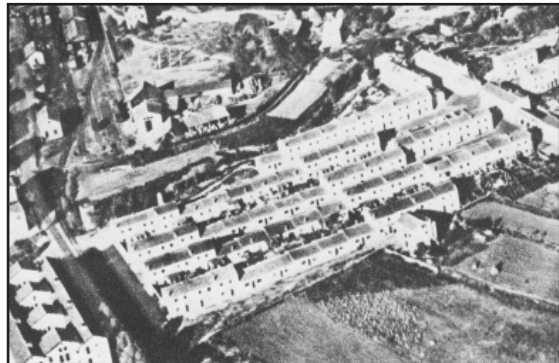
Els Comdals

Colònia Güell

Mataronense

Olvan

Pernau

Can Ponç

Producció

Producció

Colònies Tèxtils

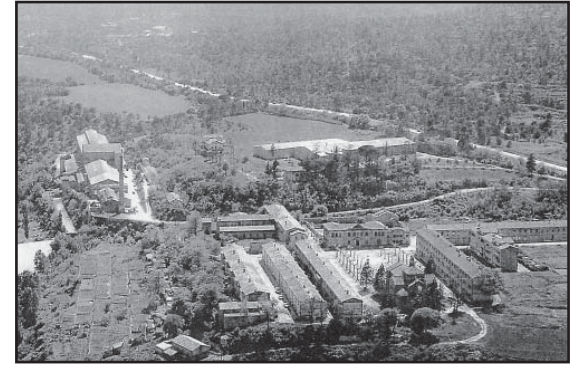
C₁

Cal Prat

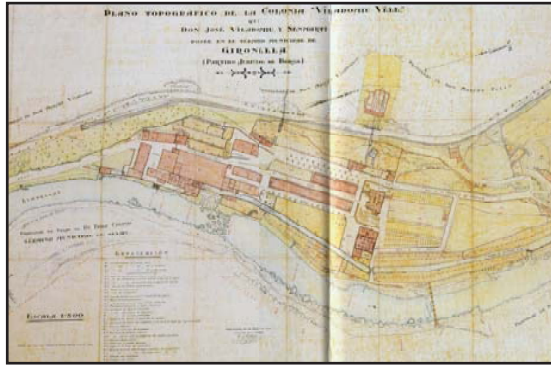
Colònia Sedó

Colònia Vidal

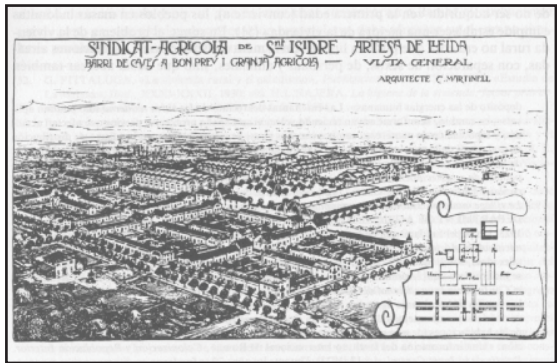
Viladomiu Nou

Viladomiu Vell

Colònies Vinícoles, Mineres i Energètiques

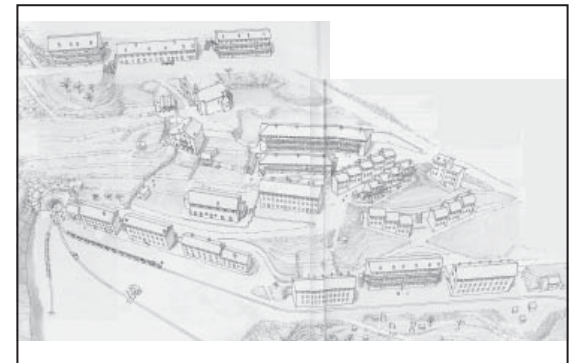
C₂

Artesa de Segre

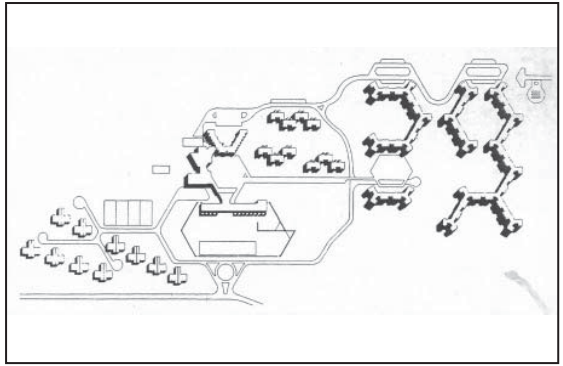
La Botjosa

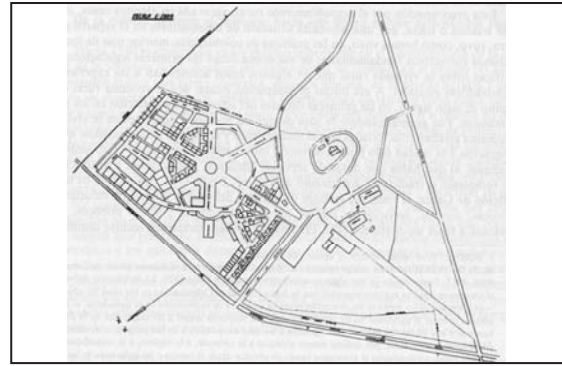
Sant Corneli (Cercs)

Colònies Vinícoles, Minereres i Energètiques

C₂

Hifrensa (Hospitalet de l'Infant)

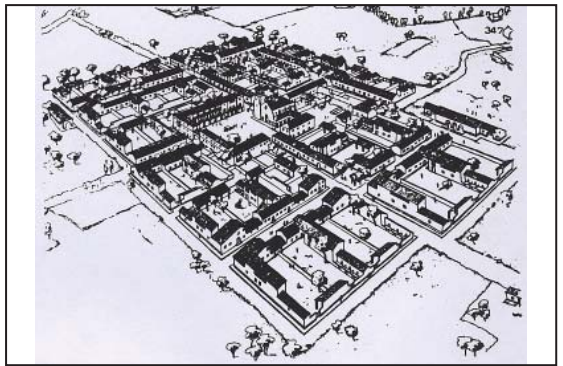
Raimat

Colònia Güell

Poblats de Colonització

Pc

Gimènells

Pla de la Font

Sucs

Vencillón

Poble Nou del Delta

Producció

Producció

Cooperatives

Co

La Salut (Barcelona)

Sant Joan Les Fonts

Grup Gregal (Palafrugell)

Grup Patronat I (Santa Cristina d'Aro)

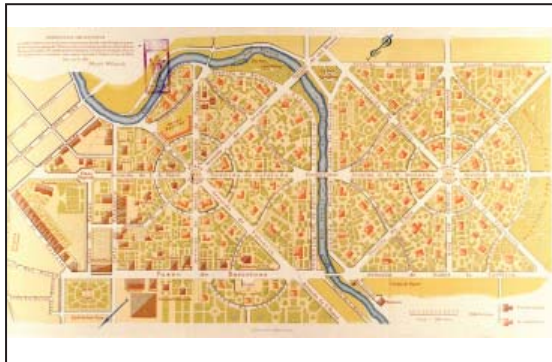

Grup Patronat II (Santa Cristina d'Aro)

Habitatge Burgès

Habitatge Burgès en Eixample

BE

Malagrida (Olot)

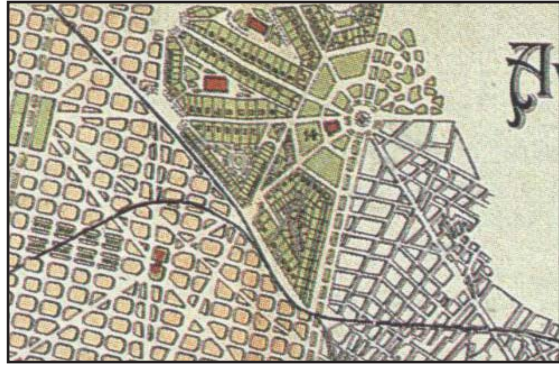
La Riba (Castellterçol)

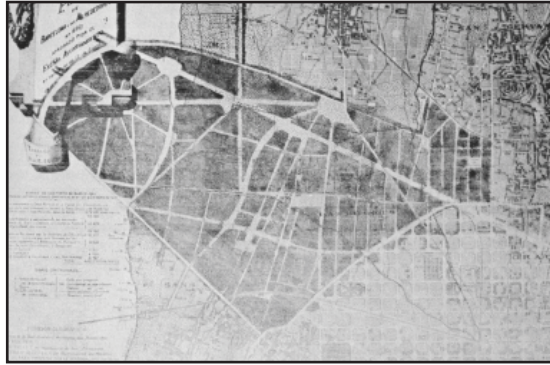
La Garriga

Habitatge Burgès en Eixample

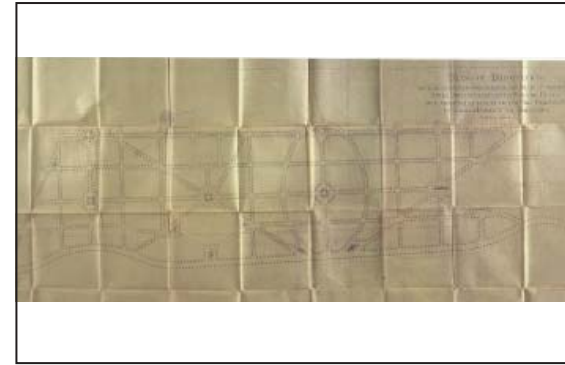
BE

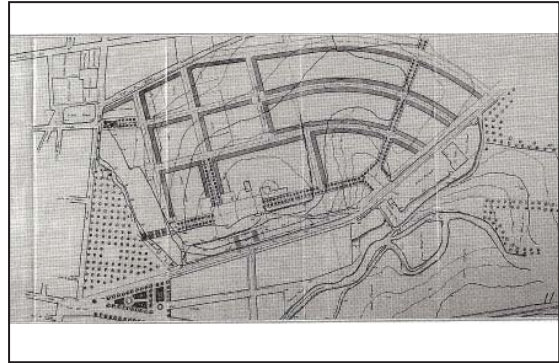
Armenter (Barcelona)

Les Corts

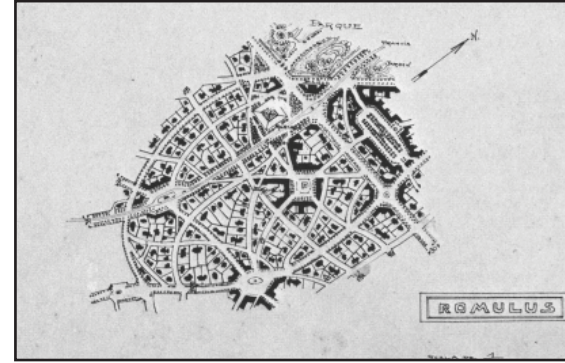
Castelldefels

Poble Nou (Figueres)

Hospitalet

Montjuic

Ciutadella (Roses)

Habitatge Burgès

Habitatge Burgès

Habitatge Burgès en la periferia de la ciutat

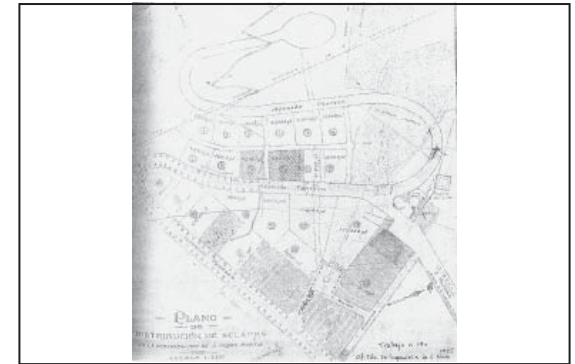
Bp

Park Güell

Avinguda Tibidabo

Avinguda Pearson

Habitatge Burgès satèl·lit

Bs

L'Estany (Puigcerda)

Passeig Maristany (Camprodon)

Xalets Suïssos (Cantonigrós)

S'Agaró

Habitatge Burgès dotacional

Bd

Vallfogona de Riucorb

Villa Engràcia (Esplugues de Francolí)

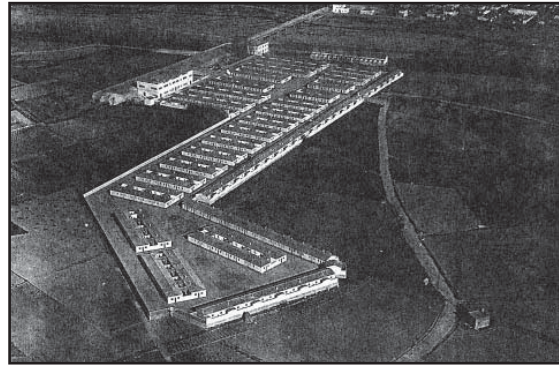

Caldes d'Estrac

Habitatge Burgès

Cases Barates

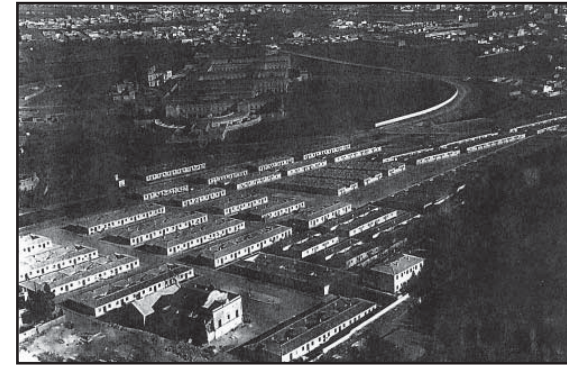
Cb

Baró del Viver

Bon Pastor

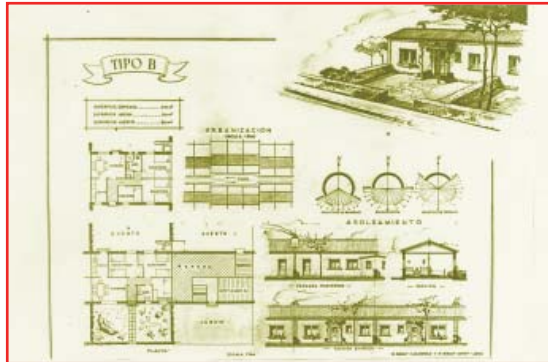

Can Peguera

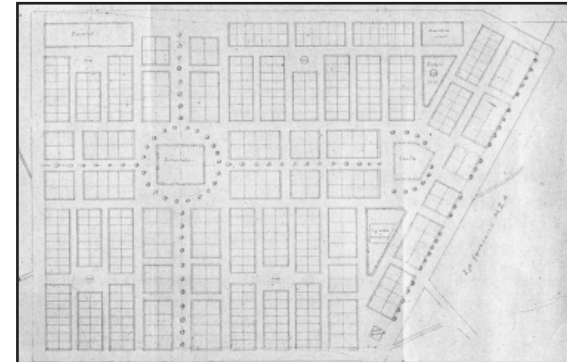
Habitatge Social

Eduard Aunós

Assaigs Casadesús

Mª Sagredo

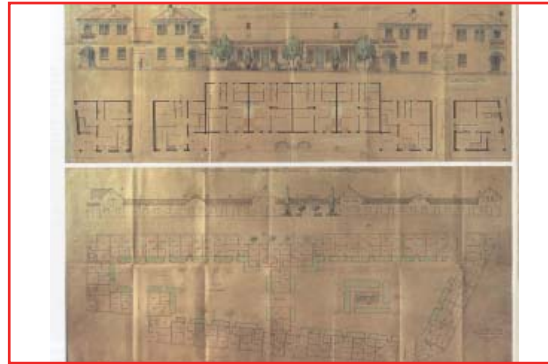
Habitatge Social

Cases Barates

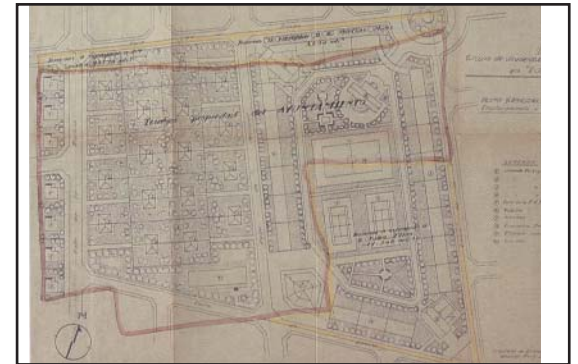
CB

Puig Gairalt, cases barates (Hospitalet)

Puig Gairalt, cases obreres (Hospitalet)

Puig Janer (Hospitalet)

Regiones Devastadas

d

Borges Blanques

Llers

Vilanova de la Barca

Freginals

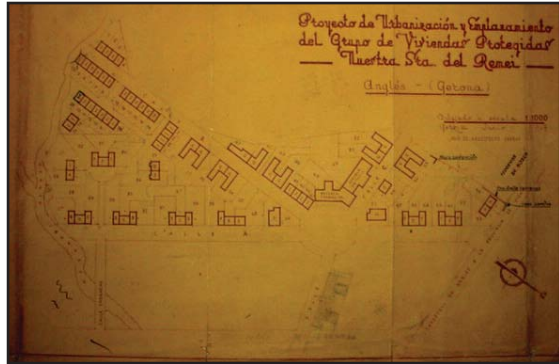
Gràcia (Manlleu)

Verge de Montserrat (Torelló)

Habitatge Obrer de
l'Obra Sindical del Hogar

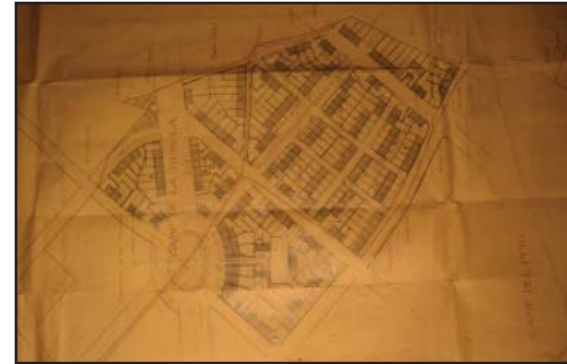
H

Nostra Senyora del Remei (Anglès)

Plaust (Arties)

Nostra Senyora dels Turers (Banyoles)

Nostra Senyora de la Mercè (Barcelona)

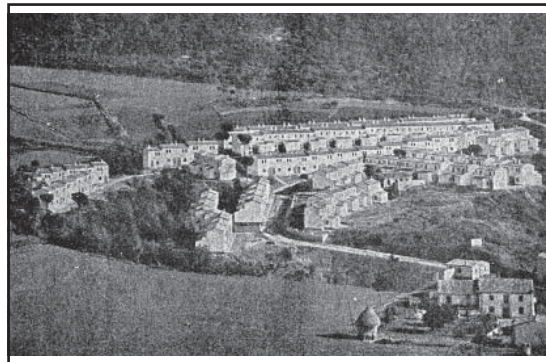
Nostra Senyora del Vilar (Blanes)

El Roser (Campdevàno)

Sant Josep (Cassà de la Selva)

Sant Daniel (Girona)

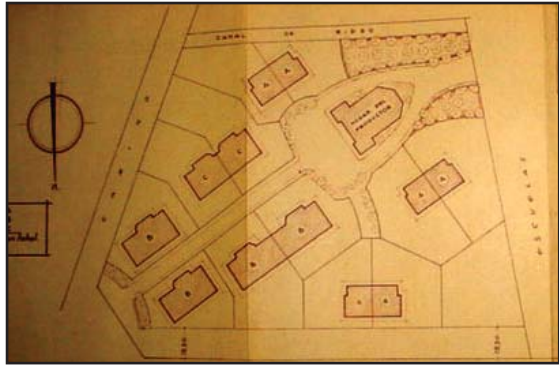
Sant Narcís (Girona)

Habitatge Social

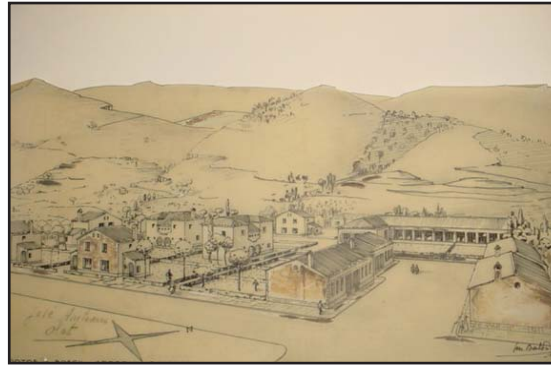
Habitatge Social

Habitatge Obrer de l'Obra Sindical del Hogar

H

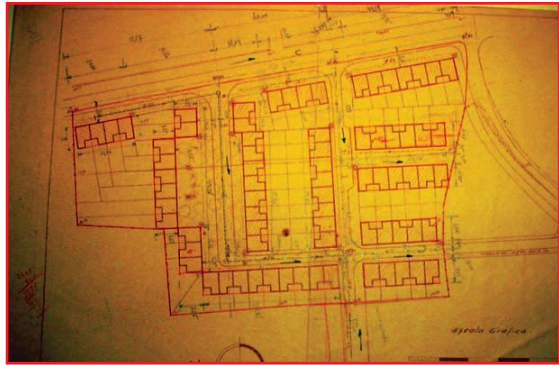
Llívia

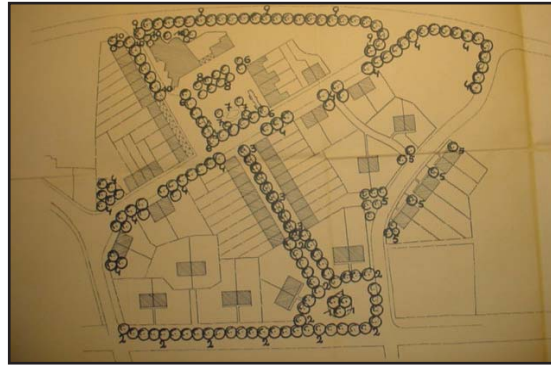
Sant Antoni (Olot)

Sant Pere Màrtir (Olot)

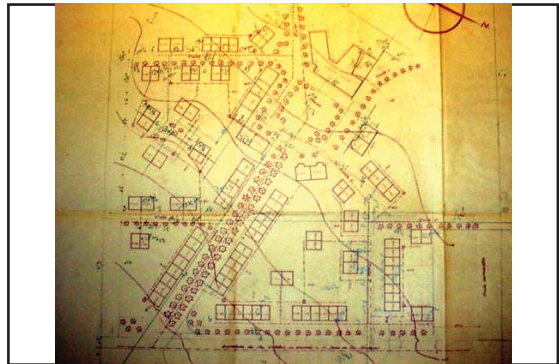
Sant Martí (Palafrugell)

Sant Sebastià (Palafrugell)

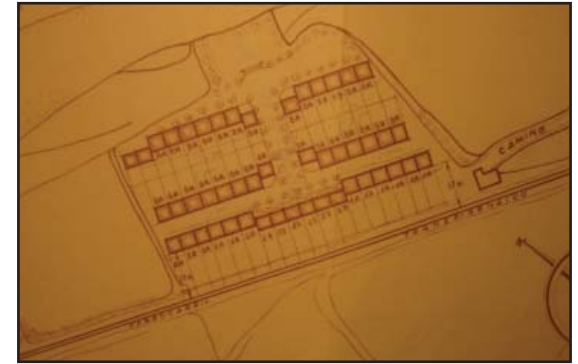
Josep Pagès (Palamós)

Les Planes d'Hòstoles

Les Casetes del Pont (La Pobla de Segur)

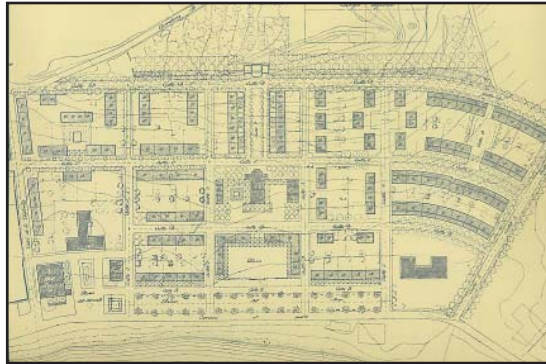
Santa Anna (Ripoll)

Habitatge Obrer de
l'Obra Sindical del Hogar

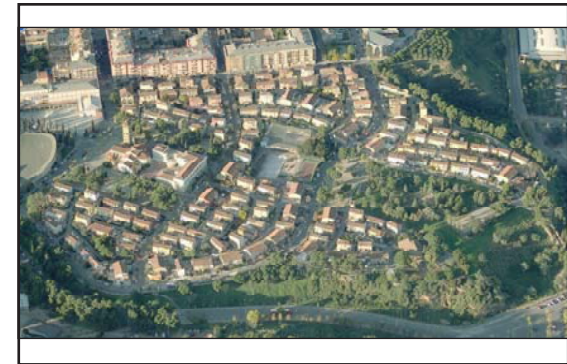
H

Ripoll

Poble de Pescadors (Roses)

Sant Oleguer (Sabadell)

Sant Cugat (Salt)

Santa Magdalena (La Seu d'Urgell)

El Temple (Tortosa)

La Candela (Valls)

Sant Josep Obrer (Valls)

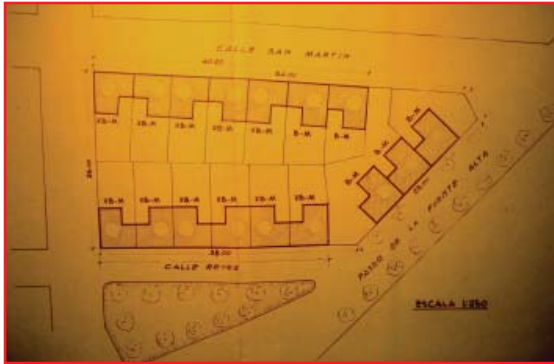

La Xamora (Valls)

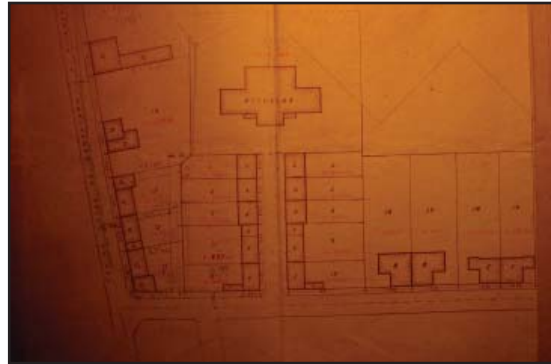
Habitatge Social

Habitatge Obrer de l'Obra Sindical del Hogar fragments

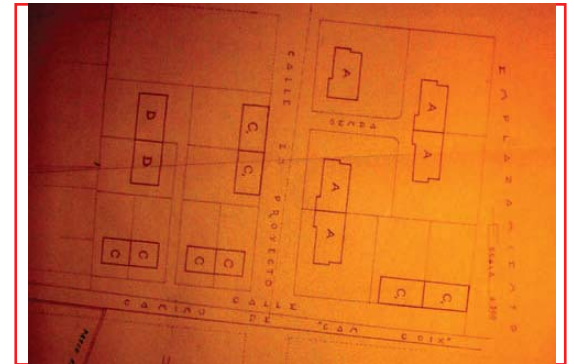
H_I

Amer

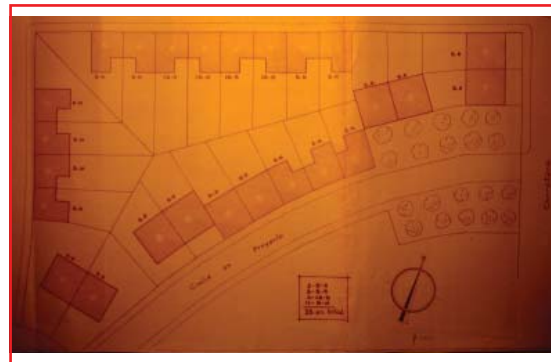
Armentera

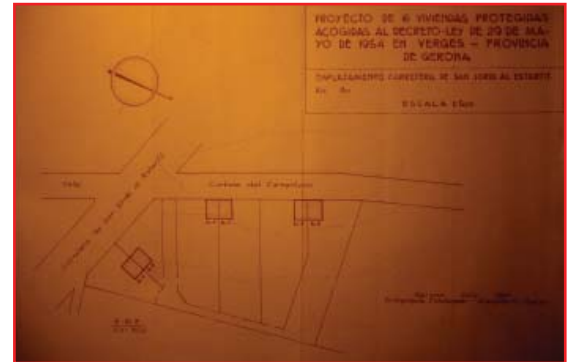
Nostra Senyora dels Dolors (Besalú)

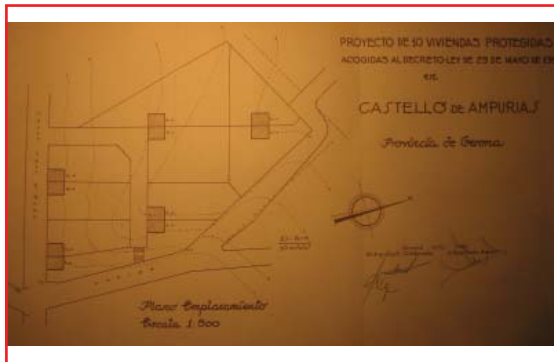
La Bisbal d'Empordà

Camallera I

Camallera II

Castelló d'Empúries

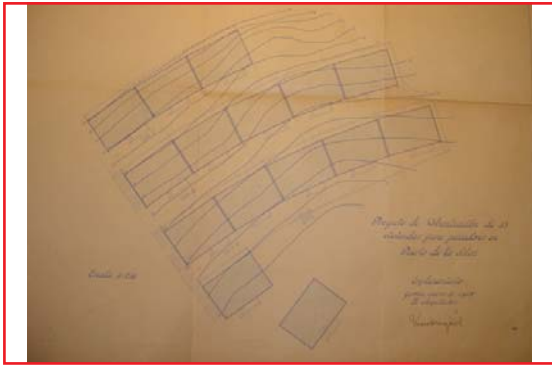
Montblanc

Sant Joan (Palamos)

Habitatge Obrer de l'Obra Sindical del Hogar fragments

H_I

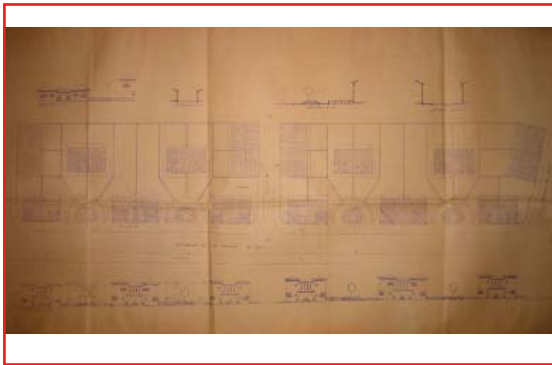
Port de la Selva

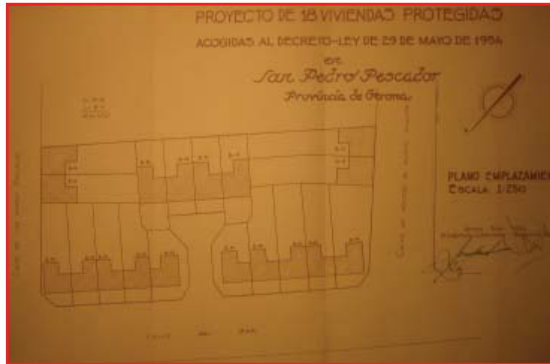
Roses

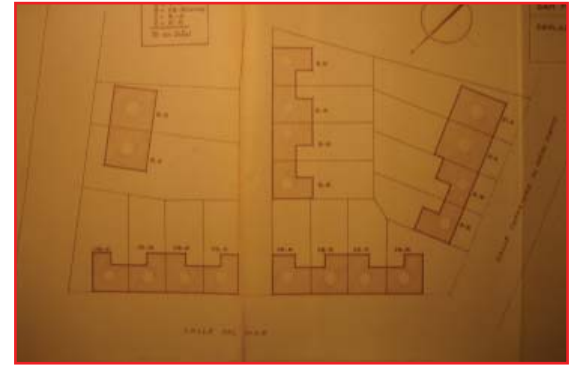
Poblat de pescadors (Roses)

Sant Joan Les Fonts

Sant Pere Pescador I

Sant Pere Pescador II

Santa Coloma de Farners

Torroella de Montgri

La Fraternal (Valls)

Habitatge Social

Habitatge Obrer de
posguerra en illa

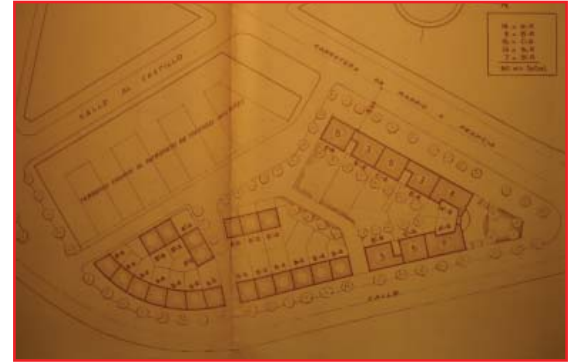
H_I

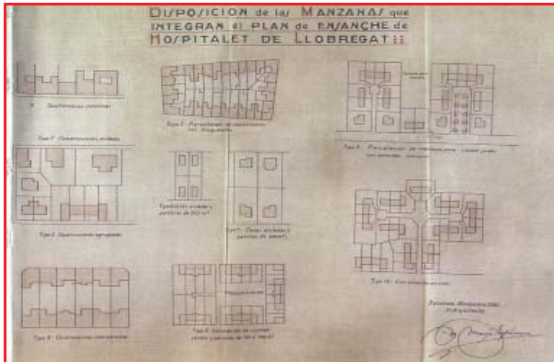
Comtes d'Urgell (Balaguer)

Verge del Miracle (Balaguer)

Figueres

Assaig (Hospitalet)

Illà Cerdà de Jeroni Martorell

Ciutat Jardí (Mataró)

Meridiana

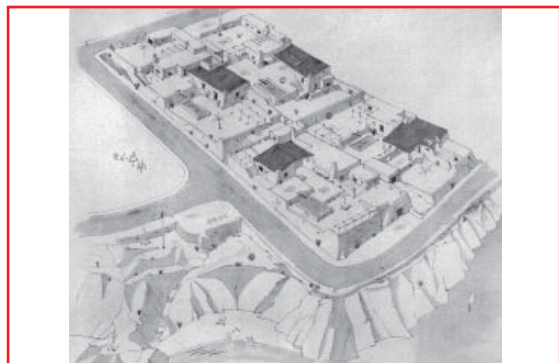
La Salle (Tarragona)

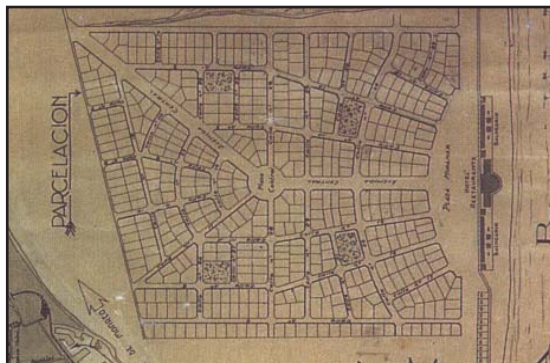
Egara (Terrassa)

Turisme satèl·lit

Ts

Assaig Coderch

El Pinar (El Prat de Llobregat)

Mont Cabrer (Cabrera de Mar)

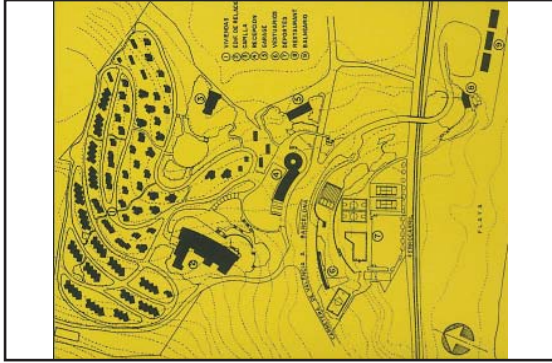

Torre Valentina (Sant Antoni de Calonge)

Turisme

Turisme autònom

TA

Ciutat de Vacances (Tarragona)

Pueblo de Veraneo (Sitges)

Ciutat del Repós

Club Mediterranée